

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

МЕТОДОЛОГИЯ

ЗА ОБУЧЕНИЕ НА СПЕЦИАЛИСТИ

ЗА ПОДГОТОВКА НА ДЕЦАТА И МЛАДЕЖИТЕ, ЖИВЕЕЩИ В РЕЗИДЕНТНИ УСЛУГИ ЗА ЖИВОТ В ОБЩНОСТТА

Как да използваме възможностите на средата и как да се справяме с рисковете в нея

I. Въведение

Създаването на личен проект за живота след напускане на държавната грижа е труден процес за всеки човек, защото това изисква разбиране на собствените си възможности и ограничения, познаване на ресурсите и рисковете на обкръжението. За деца от резидентни услуги тази задача е още по-сложна, поради причини, свързани с живота, воден в специфичната среда на системата за закрила, както и поради често травматичен или липсващ опит с най-близките им хора - първо, тези младежи имат малко или никакъв опит от общуване в семейство, което ги лишава от умения за създаване на отношения на доверие; второ, деца, живеещи в резидентни услуги, имат ограничен опит от взаимоотношения, съобразени с изискванията на общностите; трето, те не познават институциите, които регулират обществото; четвърто, в средата на услугата те рядко имат възможност да оценяват собственото си поведение чрез себerefлексия или на базата на обратната връзка на другите; пето, деца, живеещи в резидентни услуги, малко познават своите собствени способности, тъй като са лишени от естествената подкрепяща среда на семейството, в която обикновено тези способности се разпознават и насърчават; шесто, на деца, живеещи в услуги, общностите гледат с недоверие, което води до конфликти и общо преживяване за несигурност и от двете страни.

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Работата по създаване на личен проект за живота /ЛПЖ/ на деца, живеещи в резидентни услуги, е иновативна задача, тъй като липсва опит от подобни програми, които да създадат възможност за връзка между настоящето и бъдещето на млади хора, живеещи в държавна грижа. За някои младежи това ще бъде първи опит от това да се вгледат в себе си, да осмислят отношенията си с другите, да фантазират. Затова методологията цели да помогне на специалистите да създадат такива отношения с младежите, които ще им помогнат тези проекти да се развият.

Подходите и методите на работа, които методологията развива, са базирани на намерения приложение в практиката на много европейски страни модел „Lundy“, разработен от проф. Лаура Лънди от Кралския университет на Белфаст с четири основни компонента, свързани с прилагане на чл.12 от Конвенцията за правата на детето (КПД) за участие на децата - "SPACE"/пространство/; "ГЛАС"; "АУДИТОРИЯ"; "ВЛИЯНИЕ"

Методологията е организирана около четири въпроса, по които децата ще мислят, докато създават своите лични проекти за живота:

1. Кой са видовете „среди“?
2. Кой са рисковете, които тези среди крият и какви са стратегиите за справяне с тях?
3. Кой са възможностите на тези среди и как да ги използвам?
4. Кой са възможностите и рисковете в мен при реализирането на моя проект?

II. Цели и структура на методологията

Главната цел на методологията е да стане инструмент за развитие на умения на младежите за:

- оценка на възможностите и рисковете на средата, в която живеят;
- създаване на личен проект за живота след напускане на държавната грижа;

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- интегриране в личните проекти на знания за себе си – както възможности и силни страни, така и ограничения.

Структура и предназначение на методологията

Методологията е създадена да бъде използвана от обучители, специалисти, които работят с децата по техните лични проекти и от деца и юноши, живеещи в резидентни услуги. За улеснение, методологията озаглавява отделните текстове „за обучители“, „за специалисти“, „за деца и юноши“ и ги обозначава в различни цветове.

Методологията включва: 1/знания, 2/методи за разработване на индивидуалните проекти на децата и младежите за живота след напускане на държавната грижа в определено обкръжение (среда), 3/методи за преподаване на съдържанието ѝ. По-конкретно, темите на методологията са:

1. Знания за развитието на хората
2. Знания за очаквани трудности в интеграцията на хора, живели в услуги
3. Знания за видове „обкръжения“ с техните възможности и рискове
4. Методически указания за обучителите
5. Задачи и материали за специалистите при работа по индивидуалните планове на децата
6. Материали за младежи, които разработват своите лични проекти

Съдържанието за обучителите:

Тъй като обучителите трябва да подготвят екипи от специалисти, способни да прилагат модела „Лънди“, те трябва да приложат същия модел към специалистите. Това е така, защото предаването на един модел може да стане единствено и само ако предаващият го е преживял. В противен случай обучението остава „на хартия“. Затова, методологията отговаря на (възможни) въпроси на обучителите, свързани с четирите основни компонента на модела „Лънди“:

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

1. Как да предоставя безопасно пространство за участие на обучаемите?
2. Как да подпомогна изразяването на възгледите им?
3. Как да включа възгледите им в развитието на проекта и в работата по индивидуалните планове на младежите?
4. Как да ги подготвя така, че техният опит да стане част от резултатите на проекта?

Съдържанието за специалистите:

Тъй като създаването на личните проекти изисква специалисти и деца да работят заедно, съдържанието на методологията отговаря на (възможни) въпроси на специалистите:

1. Как да разбера по-добре детето/юношата, с когото ще работя?
2. Как да създам такива отношения с него, които ще ни помогнат да работим заедно?
3. Как да открия неговите силни страни и ограничения, които да ми помогнат да му партнирам, когато той създава своя личен проект?

Съдържанието за децата и младежите:

Децата и младежите могат да развиват лични проекти на базата на знания за себе си и за обкръженията. Ето защо, съдържанието на методиката включва както знания за тези среди, така и методи, чрез които те могат да развият умения за разбиране на собственото си поведение, за осмисляне на опита си. Методологията съдържа отговори на (възможни) въпроси като:

1. Какво трябва да знам за средата извън услугата, което да ми помогне да се подготвя за живота в нея?
2. Какво трябва да знам за себе си и за другите, за да мога да се адаптирам към средата, в която ще живея?

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

3. Какво трябва да знам за себе си и за другите, за да мога да искам другите да се адаптират към мен?

III. Знания за поведението на хората с фокус върху деца, лишени от родителски грижи.

Развитието на личен проект за живота се базира върху разбирането на собственото поведение. Ключова роля в създаването на ЛПЖ имат специалистите, които ще подпомогнат това себеразбиране. За да бъдат подготвени за това, те трябва да имат предварителна идея за развитието на младия човек и потенциалните предизвикателства пред неговата успешна интеграция в общността. Затова по-долу са представени теоретични знания за развитието на хората.

Най-важни научни тези, върху които е базирано разработването на Методиката, са :

- ВСЯКО ДЕТЕ ИМА УНИКАЛНА ИСТОРИЯ НА РАЗВИТИЕ.
- ВСЯКО ДЕТЕ СЕ РАЖДА С ПОТЕНЦИАЛ.
- РАЗВИЕТО НА ПОТЕНЦИАЛА НА ДЕТЕТО ЗАВИСИ ОТ ТОВА, ДАЛИ ТО ИМА ОТНОШЕНИЯ НА ДОВЕРИЕ СЪС СРЕДАТА – С РОДИТЕЛИ, БЛИЗКИ, ПРИЯТЕЛИ, УЧИТЕЛИ.
- НАЙ-ВАЖНОТО ОТНОШЕНИЕ, КОЕТО ОПРЕДЕЛЯ ДАЛИ И В КАКВА СТЕПЕН ПОТЕНЦИАЛЪТ НА ВСЕКИ ЧОВЕК ЩЕ СЕ РАЗВИЕ, Е ТОВА С РОДИТЕЛ ИЛИ С ЧОВЕК, КОЙТО ВЛИЗА В РОДИТЕЛСКА РОЛЯ. ТЕЗИ ОТНОШЕНИЯ СЕ НАРИЧАТ ОТНОШЕНИЯ НА ПРИВЪРЗАНОСТ.
- ВЪЗРАСТНИТЕ СЪЗДАВАТ ОТНОШЕНИЯ НА ДОВЕРИЕ С ДЕТЕТО, КОГАТО ОТГОВАРЯТ НА НЕГОВИТЕ ПОТРЕБНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ. ТЕ СА: 1/ ЧУВАНЕ НА ТОВА, КОЕТО ДЕТЕТО ПОКАЗВА ИЛИ КАЗВА, 2/ РАЗБИРАНЕ НА ПОСЛАНИЕТО И 3/ ОТГОВОР. РАЗБИРАНЕТО Е НАЙ-ТРУДНО!

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- КОГАТО ТАКЪВ ЧОВЕК ЛИПСВА, ДЕТЕТО Е ТРЕВОЖНО И НЕ МОЖЕ ДА УЧИ, ДА РАЗБИРА ДРУГИТЕ И СЕБЕ СИ, ДА КОНТРОЛИРА ЕМОЦИИТЕ И ПОВЕДЕНИЕТО СИ.
- ПОЗИТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ЗАПОЧВАТ, КОГАТО СЕ НАМЕРИ ВЪЗРАСТЕН, С КОГОТО ДЕТЕТО ДА РАЗВИТЕ ДОВЕРИЕ.
- РАЗВИТИЕТО НА ДОВЕРИЕ Е ТРУДНО, КОГАТО СЪЗДАДЕНО НЕДОВЕРИЕ В МИНАЛОТО СЕ Е ПРЕВЪРНАЛО В МАТРИЦА НА ВСИЧКИ ОТНОШЕНИЯ. ТОГАВА ТЕ СЕ ПРЕЖИВЯВАТ ОТ ДЕТЕТО КАТО ВРАЖДЕБНИ И НЕПОСТОЯННИ.
- СПЕЦИАЛИСТИТЕ, КОИТО РАБОТЯТ С НЕДОВЕРЧИВИ ДЕЦА, ТРЯБВА ДА РАБОТЯТ В ЕКИП И ДА БЪДАТ ПОДКРЕПЯНИ, ЗА ДА СЪЗДАДАТ ОТНОШЕНИЯ НА ДОВЕРИЕ С ДЕТЕТО И ДА РАЗБЕРАТ ВЪТРЕШНИЯ МУ СВЯТ.
- ИНТЕГРИРАНЕТО НА ДЕТЕТО В ОБЩНОСТТА ЗАВИСИ ОТ ПОТЕНЦИАЛА МУ ДА ОБЩУВА, ДА СЕ АДАПТИРА КЪМ СРЕДАТА И/ИЛИ ДА Я ПРОМЕНЯ НА БАЗАТА НА ОЦЕНКА НА НЕЙНИ РИСКОВЕ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТИ.
- РАБОТАТА С НЕПРИДРУЖЕНИ ДЕЦА-БЕЖАНЦИ ИЗИСКВА КАКТО ПОДКРЕПА НА ТЯХНОТО РАЗВИТИЕ, КОЕТО ЗАВИСИ ОТ НАЛИЧИЕТО ИЛИ ОТСЪСТВИЕТО НА ГОРНИТЕ ФАКТОРИ, ТАКА И ОТ СПОСОБНОСТТА НА СРЕДАТА, В КОЯТО ЖИВЕЯТ, ДА СЕ АДАПТИРА КЪМ СПЕЦИФИКАТА НА КУЛТУРАТА, КОЯТО ПРЕДСТАВЛЯВАТ, ЕЗИКА, КОЙТО ГОВОРЯТ, ТРАВМИТЕ, КОИТО СА ПРЕЖИВЕЛИ.

Горните тези са резултат от изследвания в областта на няколко теории.

1. **Его-психология** е психодинамична теория, която разглежда развитието на индивида като преход от един стадий в друг, по-горен, като крайна цел на това развитие е

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

успешната му адаптация към заобикалящата го среда. Адаптацията може да бъде посредством приспособяване към обкръжението или посредством промяна на средата. Развитието на хората, според тази теория, може да бъде „фиксирано“ в определен стадий, когато в средата липсват условия за преход. В тези случаи индивидът не успява да разреши специфични за всеки преход задачи и неговата адаптация към средата не е успешна (Атанасов, 2017). (виж Допълнителни материали за обучители и специалисти).

2. **Теория на привързаността** разглежда развитието на индивида като резултат от отношението му с майката, най-важен период от който е първата година от живота. Ключова тема на тази теория е темата за раздялата от родителя в живота на детето, тъй като такава раздяла го поставя в ситуация на повишена и често хронична тревога, която му пречи да се учи, да създава отношения, да изучава средата си. Теорията разглежда начините, по които ранните отношения създават матрица на отношения, които детето е възможно да възпроизвежда през целия си живот (виж Допълнителни материали за обучители и специалисти). (Маркова, 2017).

3. Теория на травмата, регрес и фиксация.

Има събития, които наричаме травматични. Това са насилието, negliжирането, загубата. Те са предизвикателства пред нормалния ход на развитието и могат да го спрат. Спирането на развитието наричаме Фиксация. Често загубата на близък човек води до такива промени в живота на страдащите, че те не са в състояние да продължат нормалния ход на живота си. Ако подобна травма се случи рано в детството, индивидът може да продължи да израства физически, но емоционално – не. Има хора, които видимо изглеждат зрели, но емоционалната им възраст е на две-годишно дете. Грешката на другите в тези случаи е, че очакванията им не отговарят на възможностите на този човек.

Регресът се случва, когато човек се връща като поведение и емоции назад в развитието си вследствие на травматично преживяване. В ситуация на силен страх, хората често

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

изгубват способността си да се справят автономно, те „регресират“ до състояние на зависимост, например.

Травмата кара индивида да повтаря несъзнавано сюжета на травмирането (напр. жени, жертви на изнасилване, могат да предизвикват насилие). Несъзнаваният стремеж е да се създаде същата ситуация, но да се постигне различен резултат - резултат, в който жертвата успява да се спаси или постигне контрола, който е изгубила в ситуацията на насилие.

4. Неглижиране/пренебрегване

За разлика от травмата, negliжирането е често хроничен проблем. Причината за него е трудността на родителя да изпълни необходимите задачи по отношение на развитието на детето. Такива трудности могат да бъдат бедност, заболяване, инвалидност, изключеност от общността, насилие в семейството.

Останал незабелязан, пренебрегнатият не може да се възползва от най-важния мотивиращ развитието фактор – отношението с другия. Има нови изследвания, които показват, че пренебрегването е по-увреждащо от насилието.

Неглижирането е силна форма на пренебрегване на набор от потребности на детето и включва неспособност на родители и специалисти да изпълнят следните 7 функции (За нашите деца, 2018). Те са:

1. Полагане на всекидневни грижи за осигуряване на:

- храна
- отопление
- здравна помощ
- стоматологични услуги

2. Осигуряване на безопасност:

- среда в дома на детето и в общността, където рисковете за живота и здравето му са намалени до минимум

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- незабавна и дългосрочна помощ на детето в случай на насилие, извършено върху него
- връзка между услуги и семейство

3. Развитие на емоционална компетентност чрез:

- осигуряване на емоционална връзка на доверие, споделяне, разбиране, приемане, формиране на емоционална интелигентност
- разбиране на езика и поведението на детето
- прекарване на време с детето
- емпатия

4. Стимулиране на учене и развитие на умения чрез:

- осигуряване на условия на детето да посещава училище и да постига успехи в обучението си
- стимулиране у детето развитие на умения за социално представяне
- развитие на умения за самостоятелно справяне

5. Усвояване на правила чрез:

- осигурява развитие на детето в предсказуема среда, в създаването на която то е участник
- създаване на ритъм на ежедневието и ритуали
- запознаване с всяка среда

6. Развитие на идентитет чрез:

- условия, в които детето развива позитивно отношение към себе си
- познаване и приемане на историята на семейството
- информиране на детето за ситуацията в семейството

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- условия за правене на избори,
- има собствени неща

7. Отношения в семейство и услуги чрез:

- показване на обич и уважение към детето
- осигуряване на добри ролеви модели за децата
- справедливи отношения в семейството и услугите
- социални контакти, собствена приятелска група. (Насоки за сигурна семейна среда, 2018)

5. Живот в резидентна услуга

Животът в резидентна услуга има травмиращи детето фактори, свързани с неговото минало и с живота му в услугата. Първият е липсата на връзка на доверие с родител. Втората е промени в екипа на резидентната услуга и график, който лишава детето от връзка на доверие с възрастен в услугата. Третата е свързана с разделите и загубите на детето. Четвъртата е свързана с условията на услугата - животът в услугите е подчинен на предварително създадени правила, които не се променят, а това не позволява на детето да участва в тяхното прераглеждане и да разбира смисъла им. Петата е стигмата срещу деца, живеещи в услуги, която свежда очакванията за тях до това те да са „проблемни“.

Комбинацията от тези фактори са изучени добре. Понякога тяхното въздействие е толкова силно, че последиците върху развитието се смятат за необратими. Това се отнася най-вече за деца, настанени в институция след раждане, тъй като те не придобиват опит от живот с родители. Най-новите изследвания на мозъка показват, че детският мозък е много чувствителен към липсата на отношение с човек в родителска роля. В такива случаи той компенсира тази липса по начин, който трудно се променя. Например, капацитетът на мозъка да обработва информация, свързана с емоциите е намален при деца, развивали се предимно в институция. Това може да обясни

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

трудността те да овладяват стрес. Деца от домове, прекарвали повече от една година в дом до 3-годишна възраст, са в по-висок риск от това, да престанат да очакват да срещнат човек, на когото да се доверят. Няма доказали ефективността си програми, които да гарантират промяна на това поведение у деца от домове. Това е една от причините да се прави деинституционализация и на деца, и на възрастни. В същото време е важно да се знае, че САМО на 50% от децата, настанени в институции, институциите вредят по необратим начин. Деинституционализацията в България показва, че младежи, прекарвали целия си живот в резидентни услуги, се адаптират успешно в общността, имат професии, семейство и деца (Browne, 2009).

6. Рискове за безопасността на непридружените деца

Тези деца са особено уязвими поради липса на семейство, липса на статут и правни инструменти за постигането му, което ги лишава от достъп до услуги, подкрепящи мрежи и сигурност като цяло. Затова такива деца – и момичета, и момчета, стават често жертви на трафик, сексуална злоупотреба и изнасилване. Непридружените деца са в риск от принудителен труд, като често се използват за контрабанда на оръжия или наркотици (Schippers, M., et al., 2016).

7. Резилианс

С Резилианс наричаме способността на човек да се развива успешно независимо от нанесени травми. Резилиансът е дългосрочен процес, който може да е индивидуален или групов. Той включва: развитие, задействане на съпротивителна сила в резултат от трудности и последващо развитие, което може да е по-успешно от очакваното.

Резилианс е процес на взаимодействие със средата, а не вродено качество на детето. Той не е безусловен процес, а зависи от обстоятелствата, от времето, от човека (Петрова-Димитрова, 2017).

За да се развие процес на резилианс са необходими повече положителни качества и ресурси, които се използват активно. Моделът „Лънди“, който насърчава участие на младите хора, развива техния Резилианс. Основен фактор, който развива резилианс, е отношението със значим възрастен. За деца, живеещи в услуги, такива хора са най-често специалистите в тях.

За обучителя: Приложение на теориите в практиката чрез анализ на случай

11

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.
Phone: +359 2 403 20 30
E-mail: info@knowhowcentre.org
Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Случаят на Деян

Деян е 8 годишно, леко пълничко момче, което живее в приемно семейство от 1 година. Приемните родители имат две собствени деца, момичета.

Приемните родители търсят помощта на специалистите, защото Деян проявява агресия, както вкъщи, така и в училище. Той е в социална изолация, защото има трудност да се свързва с другите деца. Учителката му го описва като неконтролируем и много агресивен към другите деца – както физически, така и вербално. Затова учителката не го взема на екскурзии и лагери с другите деца, защото е много палав, руши и чупи неща, когато се ядоса. Деян се справя сравнително добре с образователния процес.

Деян е бил настанен в приемно семейство, когато е бил на 2 години. До този момент е бил настаняван в три приемни семейства. Майка му го е родила много млада, преди да навърши пълнолетие и го е отглеждала сама, без помощта на съпруг. По онова време тя е страдала от тежки психиатрични проблеми и това ѝ е попречило да бъде емоционално на разположение на Деян. Занемарявала е себе си, дома си и трудно се е грижела за Деян. В момента тя живее с друг мъж, но казва, че все още не е напълно готова да го допусне емоционално до себе си, случва се да го гони от вкъщи. В момента на Деян са осигурени регулярни срещи с майка му и по-малкия му брат, който живее при нея.

По време на индивидуалните си срещи с момчето социалният работник забелязва, че Деян винаги започва играта като разхвърля всички играчки из стаята. След това се насочва към една от тях, но бързо му доскучава и захваща работа с пластелин. Трудността да направи фигурката, която е решил да изработи, го нервира силно и той започва да я мачка и да хвърля инструментите и да рита неща из стаята. Увещанията на социалния работник да се успокои не помагат особено.

Деян проявява настойчиво любопитство към срещите на социалния работник с други деца и изразява опасения, че някой може да открадне или да пипа неговите неща. При всяко посещение той първо проверява дали всичко е на мястото си и едва тогава започва да играе.

Задача за обсъждане в групата:

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Предстои Ви да започнете работа с Деян насочите усилията си и как щяхте да дефинирате работната си задача? Използвайте трите теоретични рамки:
- Използвайки знанията за етапите на развитие, избройте вероятните трудности, с които Деян ще се сблъска в адаптацията си към общността (Ериксън).
- Кой (кои) от конфликтите, които Ериксън описва, Деян не е разрешил.
- Определете по какъв начин историята на живота на Деян е формирала начина, по който Деян развива привързаност. Как това може да повлияе върху отношенията му в зряла възраст, включително тези на работното място?
- Определете по какъв начин травматични събития в живота на Деян са повлияли върху отношенията му с другите хора и неговото развитие като цяло. Как това може да повлияе на начина, по който Деян ще избере съпруга и създаде семейство, например.
- Помислете дали Деян не повтаря поведение, свързано с травма.
- Как концепцията „ментализация“ може да се използва в работата с Деян?
- Как можете да работите с травмите, породени от разделите на Деян?
- Представете си, че Деян е насочен към резидентна услуга. Как бихте работили с него за неговата адаптация, имайки предвид анализа на случая.
- Обсъдете в група набор от трудности, с които Деян би се сблъквал при:
  - разработване на личен план,
  - оценка на средата, в която живее,
  - оценка на рисковете в общностите, в които е живял,
  - оценка на своите силни страни,
  - осмисляне на причините за неуспешните адаптации.

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

IV. Знания за видовете „обкръжения“ с техните възможности и рискове

Видовете „обкръжения“ предлагат възможности за развитие, но в същото време крият рискове за младия човек. Затова те трябва да бъдат оценявани, както преди да се развие проектът на всяко дете, така и в неговото реализиране.

Методиката включва работа по интегриране на младежа в следните обкръжения: общността като цяло, институциите, работната среда, семейството и интимните отношения.

IV.1. Общности – възможности, рискове и справяне с тях

Общността се състои от хора, които са свързани или от обща територия, или от общи интереси и взаимоотношения. Значителна част от самоутвърждаването на юношата става извън семейството чрез включването му в различни групи и общности и чрез влизането му в разнообразни социални роли. Част от общностите, в които младият човек все по-активно се включва, са общностите, към които родителите на юношата принадлежат. Това са общностите на народността, етноса, расата, религията или гражданството на родителите; териториалната общност на квартала, населеното място, региона, в който детето, родителите или близките му живеят; приятелските кръгове и кръговете по интереси на родителите; техните професионални общности. В друга част от общностите юношата навлиза през групата на връстниците си и публичните начини, чрез които в дадено общество младите хора могат да се утвърждават и да развиват социалните си способности – клубове по интереси, неформални приятелски групи, граждански общности, формални организации.

Чувството за общност се основава на усещането за принадлежност към групата, на значимост на членовете един спрямо друг и на наличието на общи интереси и ангажименти. Способността на детето да изгражда пълноценни отношения с околните се обогатява, когато то започне да става част от извънсемейния социален свят на връстниците си и на другите възрастни. Този процес зависи от това дали то е разрешило специфичните за този етап, нормативни конфликти на развитието. В юношеска възраст основният конфликт, който стои за разрешаване пред младия човек е търсенето на баланс между две противоположни потребности – потребността от самостоятелност и самоутвърждаване (автономност) и потребността от получаване на грижа, закрила и

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

насърчение от другите (зависимост). Принадлежността към общност, различна от семейството и изпробването на разнообразни социални роли са важни за изграждането на юношата като зрял индивид и за пълноценното му участие в обществото. Юношеството е време за опитване на много неща, интензивни свързвания и оттегляния от взаимоотношения, въодушевление и разочарования, себеизпробване в множество активности, проверка на граници чрез поемане на прекомерни понякога рискове, напасване на вътрешните стремежи и мечти към реалните възможности и препятствия, следване на идеали и кумири, поемане на лидерства и утвърждаване в справедливи каузи. Основната цел на тези процеси от гледната точка на юношата е: „Да разбере кой съм. В какво ме бива и в какво не ме бива? Къде ми е мястото в големия свят на възрастните?“ Потребността от принадлежност към по-голяма и значима група или общност става важна страна от опита за отговор на този въпрос.

Значение на общността за юноши, живеещи в услуги

Както и в семейството, това, което индивидите получават от принадлежността си към определена общност е задоволяване на собствените биологични, психологически и социални потребности. Общността често се разглежда като по-голямо семейство, което се грижи за членовете си и им дава сигурност и спокойствие пред опасните обстоятелства в живота. Общността предлага:

- ресурси за качествен живот, здраве и оцеляване;
- чувство за принадлежност към група;
- чувство за собствената значимост и полезност;
- възможности за реализация на способностите;
- нов социален опит, знания и умения.

Поради липсата на подкрепяща семейна среда и родители, които да оформят идентитета на детето, за юношите от институции групата от децата в дома и техните възпитатели играят ролята на такова семейство. Въздействието на тази общност в дома е особено силно и дори след напускането му, юношата остава много свързан с дома и другите деца от него. Тъй като това е основна формираща среда за тези деца, за специалистите, работещи с тях е важно да познават историята на отношенията на юношата с неговата общност и чувството му на принадлежност към нея.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Друга общност, важна за юношата, е общността на неговия етнос и мястото, където живее неговото биологично семейство. Независимо колко реално те присъстват в живота на детето, в своите мисли, фантазии и преживявания, то остава свързано с тях, търси връзка и в някои случаи след напускане на дома желае да се върне при тях.

Ако още по време на пребиваването си в дома, детето е насърчено да дружи с връстниците от училищната среда и населеното място, да се ангажира със спортове и други занимания заедно с деца извън дома, то след напускането на институцията за него ще е сравнително по-лесно да изгражда отношения с групи връстници и да се включва в различни групи по интереси. Групата от връстници и неформалните групи по интереси са трети тип общности, освен институционалната и родствената, които са важни за развиването на самостоятелност и сътрудничество във взаимоотношенията на младия човек с околните и за неговата социализация. Намирането и поддържането на баланс между двете е непрекъсната задача, която изисква развиване на редица умения, които е добре децата да усвояват постепенно още по време на живота си в институцията. Тези две страни на живота в общности включват:

А. Умения за самостоятелен живот като грижа за себе си; самоучастие; справяне с трудности, разочарования и загуби; отстояване на себе си; критично мислене и др.

Б. Умения за сътрудничество с другите като споделяне на идеи и чувства; адаптиране към различни роли и ситуации; отговорност; следване на правилата; търсене и предлагане на помощ; съчувствие и др.

Специфични рискове, които носят общностите за юноши, живеещи в услуги

Децата от институции трудно формират отношения на доверие с другите поради несигурните стилове на привързаност, които развиват в ранната си възраст. Това затруднение идва както от загубите и разделите с ключовата фигура на привързаност в началните години от живота им, така и от културата на взаимоотношения в институцията, които не изграждат индивидуална връзка на разбиране и емоционално свързване.

Основният риск, за който е важно да следи специалистът, който работи с такъв тип деца, е способността на юношата да поддържа здравословни граници във взаимоотношенията си с околните. Това означава от една страна да може да се доверява на другите и да създава трайни отношения на сътрудничество с тях, но от друга, да може да разграничава собствените си интереси от тези на другите и да се защитава срещу опити за злоупотреба и потисничество.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

За децата от институции животът в общността е сериозно предизвикателство, защото те са склонни или да се затварят, да бъдат подозрителни, да не търпят отказ от другите, да контактуват само с ограничени кръг от други живели в институции хора, или обратното, да се предоверяват, да търпят злоупотреби и насилие, да се подчиняват безпрекословно, да пренебрегват интересите си.

От своя страна общностите могат да бъдат както развиващи, така и разрушителни по отношение на членовете си. За юношите от институции е важно да могат да разграничават кои черти на общностите ги правят рискови и разрушителни и как да избягват и да се предпазват от такива свързвания. Работата на специалиста с юношата има за цел основно да насърчи позитивните му идентификации с общности, които ще допринесат за неговото развитие и социално включване и да разколебае онези идентификации с общности, които биха довели до опасности, злоупотреби и изключване от обществото.

Планиране на процесите, свързани с интегриране в общностите:

За обучителите: *Обучение на специалистите по темата „Общности“.*

Примерна обучителна програма:

1. Въвеждане в темата и задачите на този модул, представяне на метода на работа в обучението. Загряващи и насочващи към темата интерактивни задачи.
2. Настройване към обучителната тема през анализ на личен опит – 60 минути.
3. Запознаване със знанията по обучителната тема и дискусия на опита по темата - 90 минути.
4. Трениране на умения – 180 минути.
5. Обобщение и обратна връзка. Идентифициране на теми за супервизия - 40 минути.

Сесия 1. Въведение.

Въвеждане на специалистите в темата за общностите чрез някакъв тип загряващи и опознаващи за членовете на групата игри, например представяне на себе си

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

през връзката с общностите, към които те смятат, че принадлежат – себеописание и представяне в голямата група.

Представяне на метода на работа с тази тема по време на обучението. Събиране на въпроси и предизвикателства от работа по тази тема от участниците в обучението, които да бъдат засегнати от обучителите, когато работят със специалистите по тази тема.

Обсъждане на нуждата да се работи с децата по темата за общностите – защо тя е важна, от техния опит кои са важните за децата от услугите общности, как децата се свързват с тези общности и какви са предизвикателствата пред тях.

Сесия 2. Настройване към темата “Общност“.

За да могат специалистите да са автентични при партниране на детето да изготви своя план е важно те да преминават през упражнение за осмисляне на личния им опит. Затова в началото на обучението можете да използвате следните методи на работа със специалистите:

- Поканете специалистите да изследват една от общностите, към които са заявили, че принадлежат и да определят какво им дава принадлежността към тази общност.
- Обсъдете възможностите за развитие, които тази общност им е дала и рисковете, които са съществували за тях от живота там.
- Обобщете в малки групи стратегии, които участниците са използвали за преодоляване на рисковете в отделните общности, към които са или продължават да принадлежат с фокус главно върху тяхната детска или младежка възраст. Приканете участниците да определят кои от тях са били успешни и защо.
- Разгледайте Таблица 1 и чрез дискусия в голяма група я попълнете с оглед на направените вече обсъждания и поуки от тях.

Таблица 1. Основни типове общности в живота на юношите

Действие	Възможности на средата	Възможности на човека	Рискове на средата	Рискове на човека	План
----------	------------------------	-----------------------	--------------------	-------------------	------

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Живот в общността на институциите / услугата					
Живот в широката общност на биологичното семейство					
Живот в общността от връстници и извън дома					
Живот в други важни общности					

Сесия 3: Запознаване със знанията по темата и дискусия

Представете предложените дефиниции или такива, които вие познавате и ги обсъдете с участниците. Тези дефиниции е добре да се използват като повод за мислене в групата от специалисти по това как те да бъдат представени на младите хора, както и да се осмислят примери от практиката им за успешно включване на юношите или

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

напусналите дома в определени общности и примери за трудности, които те са изпитали при опитите си да се свържат с дадена общност.

Можете да използвате следните методи:

Метод 1: Поканете участниците в малки групи да нарисуват картина, която да символизира смисъла на общността и да посочат кои са характеристиките, които правят една група от хора общност. Обсъдете в голяма група отговорите и обобщете характеристиките на общността, дадени от групата, като ги сравните с официални дефиниции на понятието за общност.

Метод 2: Помолете обучаемите в рамките на 20 минути да помислят за трудности в работата с юношата на базата на свои случаи и да ги обсъдят в малки групи. След това всяка малка група представя резултатите – общи и специфични трудности, в голямата група, за да се извлекат изводи и поуки от този опит. В голяма група се обсъждат подходящи стратегии за преодоляване на тези трудности.

Метод 3: Предложете таблици 2, 3 и 4, като ги представите или разпечатате. Отделете 10 минути време за изчитането и изясняване на съдържанието. Помолете за 15 минути в малки групи или в двойки обучаемите да продължат редовете със свои собствени идеи. Например, те могат да допълнят нови редове в тях.

Сесия 4: Трениране на умения

Работете с участниците върху попълването на таблици 2, 3 и 4 в двойки или малки групи. Те вече са добавили и свои редове и е добре да започнат да попълват празните квадратчета за всеки от посочените редове в тези таблици. Може да предложите на участниците да се разделят в двойки, като използват метода Ролева игра, в която единият специалист да „стане“ юноша, а другия да остане в своята роля. В таблиците са включени темите за отделните общности, като следват съдържанието на таблица 1 и допълненията от специалистите: живот в общността на институцията / услугата; в широката общност на биологичното семейство и в общността от връстници извън дома.

Тема 1. Живот в общността на институцията / услугата

Поради дългия си престой в институцията или услугата и предоставянето през нея на основни грижи и възможности в замяна на отсъстващата или недостатъчна

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

семејна среда, юношите развиват усещане за принадлежност към групата от връстници в услугата, към всички живеещи заедно с тях деца и юноши, като възпитаници на определен дом и силна идентификация с общността на децата, лишени от родителска грижа и живеещи в услуга. Тази тема е важна за начина, по който децата ще развият плановете си за лично развитие след напускането на тази услуга. Кои връзки са важни за тях и по какъв начин, кои отношения в услугата те ценят и биха пренесли в следващите общности, към които се стремят да принадлежат, кои са рисковете, свързани с принадлежността към тази общност – това са важни за обсъждане въпроси, свързани с тема 1.

Таблица 2. Живот в общността на институцията / услугата

<i>Живот в общността на институцията / услугата</i>	<i>Възможности на средата</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за интеграция</i>
<i>Общността на връстниците, с които живея в услугата</i>					
<i>Общността на всички деца в услугата</i>					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Общност та на децата от институци и					
Други общности					
Минал опит					

Тема 2. Живот в широката общност на биологичното семейство

Биологичното семейство остава траен фактор в живота на децата през целия им живот със всичките възможности и рискове, които крият трудните взаимоотношения в него. Понякога връзката с близки и роднини, които са добронамерени и готови да съдействат на юношата в израстването му, стават шанс за развиване и стимул за свързване с продуктивни отношения и дейности. Друг път сложната принадлежност към много и противоречиви общности обърква юношата и го поставя в конфликт на лоялност междутях. Тези въпроси е добре да се поставят в обсъждането на темата за разширеното биологично семейство и общностите, към които то принадлежи.

Таблица 3. Живот в широката общност на биологичното семейство

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Живот в широката общност и биологичното семейство</i>	<i>Възможности на средата</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за интеграция</i>
<i>Етническа принадлежност</i>					
<i>Махала, квартал, родно място</i>					
<i>Роднини и близки</i>					
<i>Българска националност</i>					
<i>Европейско гражданство</i>					
<i>Други общности</i>					
Минал опит					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Тема 3. Живот в общността от връстници извън дома

Развивайки се и оперирайки във все по-широки общности, юношата от дома е добре да познава рисковете, до които могат да доведат някои негови поведения или специфики на определени общности, извън тези на неговата институция или услуга и на биологичното му семейство. Начертаването заедно на плана за лично развитие с оглед позитивни и развиващи общности може да стане обект на разговор по повод на попълването на следващата таблица.

Таблица 4. Живот в общността от връстници извън дома

<i>Живот в общността от връстници извън дома</i>	<i>Възможности на средата</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за интеграция</i>
<i>Общности по интереси – езици, спортове, изкуства и други.</i>					
<i>Интернет общности</i>					
<i>Публични места за забавление</i>					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Д р у г и общности</i>					
<i>М и н а л опит</i>					

Поддържане на процес на обучение, който следва модела Лънди

Вижте предложенията в секцията „За специалисти“. Изберете методи, по които да им ги представите.

Метод 1: Дайте техниките, като ги представите или разпечатате. Отделете 10 минути време за изясняване на задачата и четене на техниките. Помолете за 15 минути в малки групи или в двойки обучаемите да продължат техниките със свои идеи.

Метод 2 : Помолете обучаемите да помислят за трудности в работата с детето в рамките на 15 минути на базата на свои случаи. Нека да представят тези трудности в групата. Поканете обучаемите да се върнат в малките групи (или в двойките) и ги помолете да измислят начини, чрез които да се справят с трудностите.

Метод 3: В ролеви игри изберете ситуация на взаимодействие между юношата и определена общност, към която принадлежи. Добре е тя да е от опита на участниците. Предложете в малки групи да се обсъдят възможностите и рисковете за юношата от това взаимодействие. Поканете всяка от групите да предложи стратегия за преодоляване на рисковете и оползотворяване на възможностите. Тези решения могат да се изпишат на постер и представят за общо групово обсъждане. Може също всяка група да изиграе своя сценка, в която да демонстрира трудни взаимоотношения и стратегия за доброто им разрешаване. Групите разиграват сценките си и се извличат поуки от видяното и преживяното. Изводите се описват и специалистите могат да ги използват в своята работа с юношите индивидуално или в група. Те могат да ги обсъдят и да добавят тези, които юношата предлага.

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

За специалистите: Знания :

Необходимите ви знания, които да представите и на младия човек , са представени в общата част. Разбира се, вие можете да ги допълвате, обогатявате и да намирате свои думи, с които да ги представяте на младежа, когато работите с него.

Основното помагало при развитието на ЛПЖ са предложените таблици, които структурират работата и документират резултатите от нея.

Умения при развитие на ЛПЖ. Основното умение е процесът на диалог с младия човек, в резултат от който той се учи да мисли за себе си и другите, да се запознава със средите, в които му предстои да се включи. Процесът на партниране на детето в работата по плана е по-важен от самото планиране. Това е така, защото в това партниране то, вероятно за пръв път, ще мисли за миналото си, ще придобие умения за себerefлексия и ще се учи да превежда фантазиите си за бъдещето в план за действие. Много е вероятно в началото мисленето за бъдещето да е трудно, а понякога и невъзможно. Затова връзката със специалиста трябва да е редовна и продължителна във времето.

Стил на обучение - следвайте стила на метода „Лънди“.

Задачи за специалистите:

- **Даване на знания на юношите – от Общи знания.**
- **Развиване на умения за себепознание – в процеса на партниране.**
- **Развиване на умения за използване на възможности – изучаване на минал опит, получаване на знания.**
- **Развиване на умения за справяне с рискове – в изучаване на минал опит, в планиране и изпробване на ЛПЖ.**
- **Развиване на умения за упражняване на труд – в рамките на услугата, изучаване на минал опит.**
- **Създаване на план.**

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Техники за работа с юношите по темата „Общности“ по Модела „Лънди“

Според този модел, специалистите трябва да гарантират участие на децата чрез четирите елемента, които осигуряват:

- безопасно пространство за участие,
- подпомагане на изразяване на възгледите им,
- включването на възгледите им в индивидуалните им планове, в методиката на проекта,
- превръщане на индивидуалните планове в действие.

Примерни начини за представяне на тема „Общности“ на децата и юношите:

1. Гарантирайте безопасната среда, в която детето/юношата може да обсъди тази тема чрез:

- Предоставяне на информация за проекта и за ролите, в които влизате вие и юношата, целите, които си поставя проектът. Проверете доколко те съвпадат с целите на юношата – какво му харесва в идеята на проекта и какво го притеснява.
- Обещайте, че ще съхраните конфиденциалност, когато обсъждате факти от живота и опита на юношата, неговото мнение по различни въпроси, свързани с институциите.
- Създаване на правила на съвместна работа по разработване на плана и мислене за обкръженията.

Например: Този проект ще ни даде възможност да измислим начин, по който да се справяш по-успешно с плановете за живота си, след напускане на услугата. Това ще отнеме време за подготовка. Ще се виждаме всеки.....и ще мислим заедно по 30 минути. Това са правилата – какво мислиш, ще се справим ли? Тези разговори са между мен и теб. Аз ще обсъждам това, което си решил, но няма да издавам неща, които си ме предупредил да не казвам на други хора. Как си представяш работата ни заедно?

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Бъдете непредубедени. Детето трябва да знае, че с вас може да говори и по не особено удобни теми. Фокусирайте се не върху дребни проблеми като стила на обличане например, а разговаряйте повече за големите неща, които носят повече рискове.
- Обсъждайте темите в спокойна и сигурна обстановка, на място, което е удобно и приятно за детето.

2. Гарантирайте включването на детето със свое мнение и опит чрез:

- достатъчно време на детето да задава въпроси и изказва мнения за проекта и работата по плана.
- използване на различни формати на обучение: обсъждане на собствения опит на ментора или юношата, разиграване на роли, рисуване или правене на неща, свързани с темата, групови задачи за свързване и изучаване на определени общности, малки групови инициативи за подобряване на живота в дадена общност, четене на информация и изясняване на личните представи и планове.
- задавайте въпроси, които да помагат на юношата да осмисля опита си.

Например: “Какво прави тази общност среда, в която мога да се чувствам сигурен и в безопасност? Какво ми дава животът в тази общност, какво развива в мен? Как си представям, че тази общност може да ми помогне, когато напусна услугата? Как разбирам, че определено отношение към мен е опасно или недопустимо? Какви успешни стратегии съм използвал досега, за да се предпазя или да се справя с опасни отношения в общността? Кои са случаите, в които е важно да се каже „не” и да се откаже някакво действие, което е опасно за мен? В труден момент от кого бих потърсил помощ? Какво би ми помогнало да се справя по-добре в общуването с другите? Какво мога да променя, за да общувам по-добре? Какво трябва да поискам или кое трябва да отрека, за да се чувствам по-приятно в моята група или общност?”

3. Гарантирайте, че детето е основният автор на плана си:

- Записвайте мнението му в плана.
- Изслушвайте внимателно идеите на детето, не бързайте да мислите вместо него.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Поощрявайте детето да мисли, фантазира, предлага варианти, не го обезсърчавайте, критикувате, наставлявате.
- Поискайте съгласието му планът да се представя на екипни срещи или групови обсъждания.
- Не коригирайте плана без съгласие на детето.
- Дайте възможност на детето да избира методите за съвместната ви работа по плана.
- Дайте възможност на детето да обсъжда плана си с други хора, с хора от общността и връстниците си.

4. Гарантирайте, че написаното в плана ще се изпробва в живота

- Насърчавайте детето да прави малки стъпки за промяна в отношенията си с индивидите от неговата група или общност и обсъждайте случилото се, като извличате поуки за нужните умения, които трябва да усвои, за да подобри взаимоотношенията си с другите членове на общността или да защити достойнството и интересите си при опити за злоупотреба.
- Обмислете заедно с детето възможности за включването му в разнообразни общности, към които то проявява интерес, но не вярва, че може да стане част от тях. Насърчете го да търси информация и да се запознава с реалностите на живота на хората от тази общност, за да може информирано да избере дали да се включи в нея и как да подходи.
- Не казвайте, че планът е невъзможен. Не обезценявайте идеите на детето, приемайте ги насериозно и отговорно.
- Порверявайте с партньорите на проекта реалистичността на плана.
- Проследявайте дали са обсъдени или проверени в реалността идеите на плана.
- Проследявайте кой е отговорен за реализиране на плана и търсете тази отговорност от посочения в плана човек.
- Застъпвайте се за плана.
- Обсъждайте застъпничеството по плана в екипа, преди да пристъпите към действия.

IV.2. Институции и услуги – възможности, рискове и справяне с тях

29

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Институцията е установена форма на действие, организирано според общоприети принципи на поведение, която управлява важни области от обществения живот и която остава трайна във времето.

Институциите са важна част от публичните отношения, тъй като правят възможно колективното действие, координират моделите на поведение на гражданите, ограничават конфликтите, улесняват решаването им и така правят социалното взаимодействие по-предсказуемо. Те поддържат социалния ред, като осигуряват на участниците в публичния живот необходимите познавателни и нормативни ориентации. Дават яснота на хората относно това, какво се очаква от тях в различни ситуации, и така играят социализираща роля. Институциите регулират разпространението и достъпа до различни социално значими ценности като здраве, мир, власт, знания, образование и др. Те смекчават конфликтите, свързани с тях, като осигуряват ориентации на участниците и моделират предпочитанията им. Правилата и поведенческите практики, които изграждат институциите, са усвоени и приети не само от участниците, но са признати и очаквани от външни за конкретното социално действие. Институциите притежават легитимна власт да управляват определени сектори от публичните отношения.

Официалните институции са основани на писани правила, които предписват конкретни роли на участниците в социалното действие, като тези, които ги изпълняват, са преминали през институции за специална подготовка или са били избрани, посочени и т.н., за да упражняват тези роли. Формални институции са съдът, училището, политическите партии и пр.

Учреждението е държавна или общинска структура, създадена за постигане на определена цел или доставяне на определени услуги. Това може да са дейности по фирмена и данъчна регистрация, провеждане на социални дейности и подготовка на кадри, издаване на всякакви граждански документи, проучването, планирането и обезпечаването на инфраструкторни проекти, да се прогнозира развитието в някаква обществено значима област, като се извършват анализи и управляват процеси с обществено и държавно значение и др.

Учрежденията са конкретните структури на институциите, чрез които се управлява определена сфера на обществения живот. Учрежденията могат да се наричат още „служба” или „бюро” напр. социална служба, бюро по труда.

Услугата е действие, чрез което се помага на отделна личност или на група от хора да осъществят набелязани цели и задачи. Съществуват социални, здравни,

30

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

образователни, бизнес, финансови и др. услуги. Някои от услугите са материални, докато други са свързани с извършване на определени действия за нуждаещия се от услуга.

Значение на институциите за юноши, живеещи в услуги

Различните публични институции са организирани около различни индивидуални потребности на гражданите. Голяма част от тях целят предоставянето на ресурси и възможности за подобряване на благополучието на всеки от тях.

Докато са в резидентните услуги, юношите имат на разположение основните материални и нематериални ресурси, които да им помогнат в развитието и опазването на здравето и сигурността им. Домът и специалистите се грижат за това, като изпълняват по този начин важни функции на семейната среда.

Изследванията показват, че все повече юноши, когато навършат 18 години, продължават да разчитат до голяма степен на подкрепата на родителите си, за да преминат постепенно към самостоятелния живот на възрастни. От тях около половината остават да живеят в родителските си семейства до към двадесет и втората си година. (Morse. A., 2015) В същото време младежите от резидентните услуги трябва да напуснат дома си веднага след навършване на 18 годишна възраст. Те се очаква да започнат напълно самостоятелно да градят живота си на зрели хора (да си намерят жилище, работа, да създават нови отношения на ново място, да започнат самостоятелно да се грижат за бюджета си, за здравето и образованието си, да се предпазват от рисковете на живот в обществото).

Редица държави са предприели промени в политиките си, така че да продължат да съпътстват младия човек в първите няколко години извън институционалната грижа. В България също вече се създават такива услуги в общността, които да подкрепят младежите в периода на тяхната млада зряла възраст, за да имат равни с другите възможности за пълноценно реализиране в обществото. Този проект също помага специалистите да асистират на младите хора преди и след институционалната грижа, като ги подготвят в изготвяне на план за живота си и ги учат как да се предпазват от рисковете, които съпътстват социалните роли, в които те се очаква да влязат в зряла възраст.

Юношите трябва да познават отделните видове институции и услуги, за да могат да се възползват от възможностите, които те им предосатвят. Те трябва да са наясно с

31

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

правилата и ролите, в които влизат, когато общуват с институции; да познават правата и отговорностите си като граждани; да избягват рискови действия и поведения.

Специфични рискове, които носят институциите за юноши, живеещи в услуги

Най-важното, което домът дава на младежите от институции е структура и организация на ежедневието им и посока на развитие. Когато напусне дома, младежът загубва тази структура и посока. Това може да доведе до сериозна емоционална и социална криза за него. Затова е важно юношата да е наясно какво го чака, когато навърши 18 години и кои са новите му опорни хора и институции, на които може да разчита в трудни моменти след напускане на институцията. Този проект се опитва да направи точно тази връзка и да осигури плавен и сравнително безболезнен преход към нарастваща самостоятелност.

Ако юношата не бъде подготвен за автономно свързване с институциите, които предоставят възможности и подкрепа за неговите потребности има опасност от:

- **Занемаряване на грижата за себе си** – грижа за здравето си, поддържане на лична хигиена и хигиена на дома, търсене на здравна помощ, профилактични прегледи при личния лекар, здравословно хранене, спорт и физически занимания и др. Това ще доведе до заболявания и хронични страдания.
- **Оставане без сигурен подслон, бездомничество** – трудност да се наеме изгодно жилище, неспособност да се търси институционална помощ и да се преговаря с наемодатели, трудност да се спазват правилата на съседските отношения и др. Това би довело до оставане на улицата и подлагане на рисковете от попадане в опасни и престъпни среди.
- **Занемаряване на професионалното си развитие** – трудност да се избере област за професионална реализация, неспособност да се ориентира на пазара на труда самостоятелно, неинформираност или недоверие в себе си, за да се продължи образованието в професионален колеж или университет, себесаботиране в процеса на личното си професионално развитие и подготовка и др. Това може да доведе до задълбочаваща се бедност и загуба на ценности и смисъл в живота.
- **Неспособност за поддържане на собствен бюджет, задлъжняване и обедняване** – разхищаване на пари, липса на финансов план за близко и по-далечно бъдеще чрез спестявания, неплащане на данъци и задължения,

32

"This meeting was funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

"The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains."

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

въвличане в нелегални или рискови сделки с кредити и др. Такива поведения водят обикновено до силно обедняване, безпаричие, злоупотреби и престъпни действия, рискове за собствения живот.

- **Неспазване на реда и правилата на живот в обществото** – нарушаване на гражданските норми на живот, извършване на неправомерни и незаконни действия. Това е особено опасно за юношата, защото може да доведе лесно до влизането му в конфликт със закона и да води след себе си наказателни последици.

Често обаче и самите институции могат да бъдат организирани по начин, който да изключва и дискриминира част от гражданите и е много вероятно юношите да попаднат на такива институции. Отношенията с институции могат да го въвлекат в действия, свързани с корупция и злоупотреба, също както и общностите. В тези случаи е важно юношата да може да защитава правата си и да изисква съдействие и подкрепа от определени институции, както и да се организира в групи за защита на определени права и възможности.

Заедно с това юношата от услугите е добре сам да търси съдействие и подкрепа от социалните служби и да бъде активен по отношение на защита на собствените интереси. Затова е важно юношата от услугите да познава възможностите, които различните институции – социални, здравни, финансови, правозащитни и други - предоставят и да се свързва с тях. Юношата е добре да познава също и разнообразните граждански, неправителствени организации, да се свързва и остава в контакт с тях, да съдейства и доброволства за гражданските каузи, които те преследват и да изразява открито мнението и позицията си по наболели обществени въпроси.

Защитата на собствените права и активното търсене на социалните служби за съдействие по различни житейски въпроси са две важни умения за справяне с бюрократизма и дискриминацията в публичния сектор.

Планиране на процесите, свързани с връзката на юношата с институциите:

За обучителите: *Обучение на специалистите по темата „Институции“.*

Примерна обучителна програма:

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

1. Въвеждане в темата и задачите на този модул, представяне на метода на работа в обучението. Загриващи и насочващи към темата интерактивни задачи.
2. Настройване към учебната тема през анализ на личен опит – 60 минути.
3. Запознаване със знанията по учебната тема и дискусия на опита по темата - 90 минути.
4. Трениране на умения – 180 минути.
5. Обобщение и обратна връзка. Идентифициране на теми за супервизия - 40 минути.

Сесия 1. Въведение.

В първоначалната среща с участниците в този модул е добре те да бъдат въведени в темата за институциите и услугите чрез някакъв тип загриващи и опознаващи за членовете на групата игри. Една такава възможност е например представяне на себе си през институцията или услугата, от която идват, тяхната роля в нея, отговорностите, които имат. Всеки от специалистите може да се представи през едно-две качества, които смята, че притежава, които го правят особено подходящ за работа в този тип институция или служба. Накрая качествата на всички специалисти от един тип роля и институция в групата се обобщават от водещия и се допълват от други важни качества с помощта на дискусията в голямата група.

Следва представяне на метода на работа с тази тема по време на обучението. Събират се въпроси и предизвикателства от работа по тази тема от участниците в обучението, които да бъдат засегнати от учителите, когато работят със специалистите по тази тема.

Обсъждане на нуждата да се работи с децата по темата за институциите и услугите – защо тя е важна, от техния опит кои са най-съществените връзки с институции за децата от услугите още по време на престоя им там и още повече след напускането на услугата, как децата се свързват с тези институции и какви са предизвикателствата пред тях, когато го правят.

Сесия 2. Настройване към темата “Институции“.

За да могат специалистите да партнират успешно на юношата да изготви своя личен проект за живота е важно те да преминават през упражнение за осмисляне на

34

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

личния си опит. Предлагаме няколко метода, с което може да започне настройването на специалистите към темата за институциите:

- Предложете на специалистите да изследват собствените си нагласи към връзката с различни публични институции: Какво е за вас да отидете на лекар, в банката, до общината, да си попълните данъчната декларация, да си планирате семейния бюджет и т.н.? Предложете метафора, символ, който най-точно изразява собственото им преживяване, когато се свързват с определен тип институция. Обсъдете смисъла на тези символи в групата обучаеми. Какво казва той за общите ни нагласи към институциите – какви са очакванията ни, какви са страховете ни. Поканете участниците да дадат примери от собствения си опит, които са ги довели до тази нагласа.
- Идентифицирайте заедно с участниците какви са възможностите, които отделните институции дават на хората от реалността, която познават. Обсъдете също и рисковете, които могат да възникнат, ако тези възможности отсъстват. Тази задача може да се направи в малки групи за един и същи тип или за различни институции и резултатите да се сравнят в голямата група и да се извлекат поуки.
- Открийте заедно с участниците ситуации, които правят възможностите и ресурсите на определени институции недостъпни за определени групи от обществото. Помолете ги да помислят по следните въпроси в малки групи: Смятате ли, че възпитаниците ви от услугата ще могат да имат равен достъп и в какви ситуации и по какви причини те няма да могат да се възползват от тези възможности? Къде според вас са най-сериозните пречки? Дайте примери от практиката си. Обсъдете резултатите в голяма група и обобщете наученото.
- Обсъдете в малки групи отбелязаните пречки за достъп до услугите от различен вид, като участниците се опитват да развият стратегии, които намаляват тези пречки и увеличават възможностите за младежите. Приканете специалистите да дадат предложения как тези стратегии могат да станат част от тяхната работа с младежите по индивидуалните им планове за живота в обществото.
- Идентифицирайте онези специфични качества и характеристики на младежите от институции и услуги, които ги правят особено уязвими за дискриминация и стигматизация в различни институционални контексти от живота им в обществото. В малки групи специалистите може да обмислят начините, по които биха могли да обсъждат и подготвят юношите за срещата с подобни ситуации.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Разгледайте заедно Таблица 1 и я попълнете с оглед на направените вече обсъждания и поуките от тях:

Таблица 1. Основни потребности и отношенията с институциите, които ги удовлетворяват.

Действие	Възможности на средата / институциите	Възможност на човека	Рискове на средата / институциите	Рискове на човека	План
Грижа за здравето и хигиената					
Осигуряване на жилище					
Образование и професионална квалификация					
Управление на личните средства					
Спазване на законите и реда					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Защита на собствени те права					
Търсене и ползване на социални услуги					
Д р у г и в а ж н и отношени я с институц ии					
М и н а л о п и т с институц ии					

Сесия 3: Запознаване със знанията по темата и дискусия

Представете предложените дефиниции за институция, учреждение и услуга. Можете да използвате и свои такива. Обсъдете ги с участниците. Тези дефиниции е добре да се използват като повод за мислене в групата от специалисти по това как те да бъдат представени на младите хора, както и да се осмислят примери от практиката им за успешно взаимодействие на юношите или напусналите дома с определени институции и примери за трудности, които те са изпитали при опитите си да се свържат с дадена институция.

Можете да използвате следните методи:

Метод 1: Поканете участниците в малки групи да споделят помежду си по една успешна и една неуспешна тяхна комуникация с публична институция. На постер всяка група представя изводите си от анализа на личните ситуации, като отговаря на въпросите: 1. Кои стратегии на комуникация са успешни и кои не са от анализирания

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

опит на участниците? 2. По какъв начин биха преподали това знание на юношите от тяхната услуга?

Метод 2: Помолете обучаемите в рамките на 20 минути да помислят за трудности, които определени юноши изпитват във връзката си с услугата или институцията, към която принадлежат в момента. Отделните случаи да се обсъдят в малки групи. След това в голямата група всяка малка група представя резултатите – общи и специфични трудности, които децата от услугите изпитват с тяхната собствена институция, източниците на техния провал или затруднение и възможни стъпки за промяна на отношенията или правилата в институцията, които да станат повод за позитивно учене и взаимоотношения с институции. В голяма група се обсъждат подходящи стратегии за индивидуална или групова работа за преодоляване на отбелязаните трудности.

Метод 3: Предложете таблици от 2 до 8, като ги представите или разпечатате. Отделете 10 минути време за изчитането и изясняване на съдържанието. Помолете за 15 минути в малки групи или в двойки обучаемите да продължат редовете със свои собствени идеи. Например, те могат да допълнят нови редове в тях.

Сесия 4: Трениране на умения

Работете с участниците върху попълването на таблици от 2 до 8 в двойки или малки групи. Те вече са добавили и свои редове и е добре да започнат да попълват празните квадратчета за всеки от посочените редове в тези таблици. Може да предложите на участниците да се разделят в двойки, като използват метода Ролева игра, в която единият специалисти да „стане“ юноша, а другия да остане в своята роля. В таблиците са включени темите за отделни потребности и ситуации, които изискват търсене на съдействие от определен тип институция. Темите на отделните таблици следват съдържанието на таблица 1. Ако специалистите са добавили нещо там, то тази тема трябва да се разработи също в отделна своя таблица. Темите, които свързват потребностите на младия човек с публичните институции са следните:

- Грижа за здравето и хигиената
- Осигуряване на жилище
- Образование и професионална квалификация
- Управление на личните средства
- Спазване на законите и реда

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Защита на собствените права
- Търсене и ползване на социални услуги.

Тема 1. Грижа за здравето и хигиената

Тази тема е особено важна след напускане на институциите, когато младежите трябва да поемат изцяло инициативата да поддържат физическото си здраве и добра телесна хигиена. От това ще зависи успехът им и в редица области на тяхната индивидуална реализация. Добре е в обучението с тях тази зависимост да излезе и юношите сами да започнат да я изследват и да стават инициативни и заинтересовани в тази област още докато са в дома.

Таблица 2. Грижа за здравето и хигиената

<i>Грижа за здравето и хигиената</i>	<i>Възможности на средата / институцията</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата / институцията</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за успешна комуникация</i>
<i>Посещение при личния лекар</i>					
<i>Поддържане на добра лична хигиена</i>					
<i>Поддържане на хигиената средата за живот</i>					

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Здравословен начин на хранене</i>					
<i>Спорт и физическа активност</i>					
<i>Емоционално здраве и търсене на професионална помощ</i>					
<i>Сексуално здраве и предпазване от нежелана бременност</i>					
<i>Други дейности</i>					
Минал опит					

Тема 2. Осигуряване на жилище

Възможно е за някои от напускащите услугата намирането на жилище да бъде сериозен проблем и да ги остави на улицата – липса на заинтересовани близки, затвореност на юношата и трудност да си намери работа и др.п.. Добре е този проблем да се планира от рано заедно с юношата и да се предприемат реалистични мерки, като

40

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

се развият умения и се начертае разумен план, на база на съществуващите възможности в средата.

Таблица 3. Осигуряване на жилище

<i>Осигуряване на жилище</i>	<i>Възможности на средата / институциите</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата / институциите</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за успешна комуникация</i>
<i>Търсене на жилище</i>					
<i>Договаряне на условия с собственици, банки и др.</i>					
<i>Спазване на правилата в договора</i>					
<i>Поддържане на добросъседски отношения</i>					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Допускане на хора в жилището</i>					
<i>Други дейности</i>					
Минал опит					

Тема 3. Образование и професионална квалификация

Юношите от услугите с голяма вероятност ще имат затруднения да си намерят добра работа и да се издържат самостоятелно, което за тях е от голямо значение, ако не са подготвени и образовани добре още по време на престоя си в услугата. Планирането на добро образование и професионална квалификация и оценка на личните възможности и интереси на юношата са важни задачи за дългосрочна работа, които ще му осигурят повече възможности след напускането и ще го предпазят от сериозни рискове на бедност, бездомничество, влизане в сивия сектор на пазара на труда и други.

Таблица 4. Образование и професионална квалификация

<i>Образователна и професионална квалификация</i>	<i>Възможности на средата / институцията</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата / институцията</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за успешна комуникация</i>
<i>Мотивация за учене и развитие</i>					

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Избор на професионално поприще</i>					
<i>Подготовка и кандидатстване в УЗ</i>					
<i>Отношения с преподаватели и колеги</i>					
<i>Учене и методи за усвояване на знания</i>					
<i>Други дейности</i>					
<i>Минал опит</i>					

Тема 4. Управление на личните средства

Най-големият риск след загубата на подслон и работа за юношите от институциите е лошото управление на личните средства. Склонността да се прахосат бързо средствата и трудността да се планират разходите е особено трудна задача при наличието на многообразни нужди, които юношата от институциите трябва да обслужва сам. Ето защо работата по тази тема е важна част от планирането на задачите по предходните теми.

43

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Таблица 5. Управление на личните средства

<i>Управление на личните средства</i>	<i>Възможности на средата / институцията</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата / институцията</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за успешна комуникация</i>
<i>Получаване на достъп до помощи и стипендии</i>					
<i>Управление на собствения бюджет</i>					
<i>Договаряне за заеми и кредити</i>					
<i>Данъчни задължения и погасяването им</i>					
<i>Други дейности</i>					
Минал опит					

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Тема 5. Спазване на законите и реда

Познаването на законите и реда в определено общество гарантира голяма част от личната сигурност и успех на юношите от услугите след напускането на услугата. До този момент основната грижа за правилата е била в ръцете на специалистите в услугата и принципите и правилата, въведени от тях в нея. Светът на възрастните се управлява от редица правила, които е добре юношите да познават и следват, преди да напуснат дома.

Таблица 6. Спазване на законите и реда

<i>Спазване на законите и реда</i>	<i>Възможности на средата / институцията</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата / институцията</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за успешна комуникация</i>
<i>Познаването на законите и задълженията на грегжданиите</i>					
<i>Правилата за поведение на обществени места</i>					

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Предоставяне на лична информация на непознати</i>					
<i>Безопасно поведение в електронните медии</i>					
<i>Взаимоотношения с институциите на сигурността</i>					
<i>Избягване на опасни места и групи</i>					
<i>Обезопасяване на жилището</i>					
<i>Други дейности</i>					
Минал опит					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Тема 6. Защита на собствените права

Децата от институции и услуги са особено уязвима за дискриминация група, тъй като те обикновено нямат на разположение след напускане на дома на широката мрежа от социални връзки и закрила на техните семейства. От друга страна обществото също не гледа по същия начин и често третира тези деца като непълноценни граждани, които само използват парите на държавата. Ако тети деца са от малцинства, това ги прави още повече уязвими за различни видове злоупотреби. Ето защо юношите е добре да познават правата си и начините, по които могат да ги отстояват, като ползват възможностите, които правозащитните институции и организации предоставят.

Таблица 7. Защита на собствените права

<i>Защита на собствените права</i>	<i>Възможности на средата / институцията</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата / институцията</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за успешна комуникация</i>
<i>Знание на собствените права и проявите на дискриминация</i>					
<i>Познаване и връзка с правозащитни институции</i>					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Отстояване на правата си</i>					
<i>Избягване на поведения, които дискриминират другите хора</i>					
<i>Други дейности</i>					
Минал опит					

Тема 7. Търсене и използване на социалните услуги

Възможностите за правомерно използване на разнообразните ресурси на социалната система изискват умения за ориентиране в социалната система и услугите, които тя предоставя. Не всички са така ясно и публично заявени, не всички търсят юношите от услугите, за да им предоставят възможности. Необходимо е юношата от услугите да бъде компетентен по мрежата от услуги и при необходимост да знае как да търси тези услуги, с кого да се свърже и как да преодолее бюрократизма и изключването, което може да срещне по места в тях.

Таблица 8. Търсене и ползване на социални услуги.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Търсене и ползване на социални услуги</i>	<i>Възможности на средата / институцията</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата / институцията</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за успешна комуникация</i>
<i>Познаване на местните социални услуги</i>					
<i>Договаряне и участие в изготвянето на план за подкрепа</i>					
<i>Ангажиране с план за действие и промяна</i>					
<i>Други дейности</i>					
Минимален опит					

Поддържане на процес на обучение, който следва модела Лънди

Вижте предложенията в секцията „За специалисти“. Изберете методи, по които да им ги представите.

49

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Метод 1: Дайте техниките, като ги представите или разпечатате. Отделете 10 минути време за изясняване на задачата и четене на техниките. Помолете за 15 минути в малки групи или в двойки обучаемите да продължат техниките със свои идеи.

Метод 2 : Помолете обучаемите да помислят за трудности в работата с детето в рамките на 15 минути на базата на свои случаи. Нека да представят тези трудности в групата. Поканете обучаемите да се върнат в малките групи (или в двойките) и ги помолете да измислят начини, чрез които да се справят с трудностите.

Метод 3: В ролеви игри изберете ситуация на взаимодействие между юношата и определена институция. Добре е тя да е от опита на участниците. Предложете в малки групи да се обсъдят възможностите и рисковете за юношата от това взаимодействие. Поканете всяка от групите да предложи стратегия за преодоляване на рисковете и оползотворяване на възможностите. Тези решения могат да се изпишат на постер и представят за общо групово обсъждане. Може също всяка група да изиграе своя сценка, в която да демонстрира трудна комуникация с даден тип институция и стратегия за подобряването ѝ. Групите разиграват сценките си и се извличат поуки от видяното и преживяното. Изводите се описват и специалистите могат да ги използват в своята работа с юношите индивидуално или в група. Те могат да ги обсъдят и да добавят тези, които юношата предлага.

За специалистите: Знания :

Необходимите ви знания, които да представите и на младия човек, са представени в общата част. Разбира се, вие можете да ги допълвате, обогатявате и да намирате свои думи, с които да ги представяте на младежа, когато работите с него.

Основното помагало при развитието на ЛПЖ са предложените таблици, които структурират работата и документират резултатите от нея.

Умения при развитие на ЛПЖ. Основното умение е процесът на диалог с младия човек, в резултат от който той се учи да мисли за себе си и другите, да се запознава със средите, в които му предстои да се включи. Процесът на партниране на детето в

50

"This meeting was funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

"The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains."

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

работата по плана е по-важен от самото планиране. Това е така, защото в това партниране то, вероятно за пръв път, ще мисли за миналото си, ще придобие умения за себerefлексия и ще се учи да превежда фантазиите си за бъдещето в план за действие. Много е вероятно в началото мисленето за бъдещето да е трудно, а понякога и невъзможно. Затова връзката със специалиста трябва да е редовна и продължителна във времето.

Стил на обучение - следвайте стила на метода „Лънди“.

Задачи за специалистите:

- **Даване на знания на юношите – от Общи знания.**
- **Развиване на умения за себепознание – в процеса на партниране.**
- **Развиване на умения за използване на възможности – изучаване на минал опит, получаване на знания.**
- **Развиване на умения за справяне с рискове – в изучаване на минал опит, в планиране и изпробване на ЛПЖ.**
- **Развиване на умения за упражняване на труд – в рамките на услугата, изучаване на минал опит.**
- **Създаване на план.**

Техники за работа с юношите по темата „Институции и услуги“ по Модела „Лънди“

Според този модел, специалистите трябва да гарантират участие на децата чрез четирите елемента, които осигуряват:

- **безопасно пространство за участие,**
- **подпомагане на изразяване на възгледите им,**
- **включването на възгледите им в индивидуалните им планове, в методиката на проекта,**
- **превръщане на индивидуалните планове в действие.**

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Примерни начини за представане на тема „Институции и услуги“ на децата и юношите:

1. Гарантирайте безопасната среда, в която детето/юношата може да обсъди тази тема чрез:

- Предоставяне на информация за проекта и за ролите, в които влизате вие и юношата, целите, които си поставя проектът. Проверете доколко те съвпадат с целите на юношата – какво му харесва в идеята на проекта и какво го притеснява.
- Обещайте, че ще съхраните конфиденциалност, когато обсъждате факти от живота и опита на юношата, неговото мнение по различни въпроси, свързани с институциите.
- Създаване на правила на съвместна работа по разработване на плана и мислене за обкръженията.

Например: Този проект ще ни даде възможност да измислим начин, по който да се справяш по-успешно с плановете за живота си, след напускане на услугата. Това ще отнеме време за подготовка. Ще се виждаме всеки.....и ще мислим заедно по 30 минути. Това са правилата – какво мислиш, ще се справим ли? Тези разговори са между мен и теб. Аз ще обсъждам това, което си решил, но няма да издавам неща, които си ме предупредил да не казвам на други хора. Как си представяш работата ни заедно?

2. Гарантирайте включването на детето със свое мнение и опит чрез:

- достатъчно време на детето да задава въпроси и изказва мнения за проекта и работата по плана.
- използване на различни формати на обучение: обсъждане на собствения опит на ментора или юношата, разиграване на роли, рисуване или правене на неща, свързани с темата, посещение на институции заедно или в група и обсъждане, четене на информация и изясняване на личните представи и плановете.
- задавайте въпроси, които да помагат на юношата да осмисля опита си.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Например: “Какво прави институциите среда, в която мога да се чувствам сигурен и в безопасност? Какво вопита ми досега с институции ме кара да вярвам, че мога да се справя в общуването си със служителите там? За кои институции искам да науча повече? От кои институции и специалисти смятам, че ще ми е трудно да потърся помощ? Какво би ми помогнало да се справя по-добре в общуването с дадена институция? Какво мога да променя, за да общувам по-добре? Какво трябва да поискам или кое трябва да отрека, за да се чувства по-приятно?”

3. Гарантирайте, че детето е основният автор на плана си:

- Записвайте мнението му в плана.
- Изслушвайте внимателно идеите на детето, не бързайте да мислите вместо него.
- Поощрявайте детето да мисли, фантазира, предлага варианти, не го обезсърчавайте, критикувайте, наставлявайте.
- Поискайте съгласието му планът да се представя на екипни срещи или групови обсъждания.
- Не коригирайте плана без съгласие на детето.
- Дайте възможност на детето да избира методите за съвместната ви работа по плана.
- Дайте възможност на детето да обсъжда плана си с други хора, с хора от общността и връстниците си.

4. Гарантирайте, че написаното в плана ще се изпробва в живота

- Не казвайте, че планът е невъзможен.
- Не обезценявайте идеите на детето, приемайте ги насериозно и отговорно.
- Порверявайте с партньорите на проекта реалистичността на плана.
- Проследявайте дали са обсъдени или проверени в реалността идеите на плана.
- Проследявайте кой е отговорен за реализиране на плана и търсете тази отговорност от посочения в плана човек.
- Застъпвайте се за плана.
- Обсъждайте застъпничеството по плана в екипа, преди да пристъпите към действия.

53

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

IV.3. Работа и работна среда – възможности, рискове и справяне с тях

Работата предлага на хората роля в обществото, чрез която те се развиват и допринасят за развитието на обществото. За юноши, живеещи в услуги, работата развива нов идентитет на младия човек – такъв, който му дава възможност да излезне от капсулата на услугата и да се включи в живота на общността. Работата подпомага юношата да получи признание като компетентен човек, от страна на широкото обкръжение, чрез което да развие по-широк социален капитал (нови приятели и възможности за обучение и менторство), твърди (свързани с дейността) и меки (свързани с отношенията) умения. (Гилигън, 2018)

Авторът предлага професионалистите да преразгледат разбирането за хронология на развитието – работата следва обучението. Вместо това те трябва да приемат, че работата може да стане повод и стимул за това човек да се върне към прекъснато обучение, и да осъзнаят важността на опита, получен в прехода към живота на възрастния чрез доброволчество, стажуване, работа на половин щат. Затова е важно професионалистите да обърнат внимание на хобитата и интересите като пътища към успешна работа с фокус върху това да се сверят реалистични ли са очакванията на юношите в тяхното упражняване (Гилигън, 2018).

Работната среда и рискове, свързани с нея

Работната среда може да е рискова за младия човек, както поради процеси, свързани с нея, така и поради рискове, свързани с юношата. Например, рискове в средата са експлоатацията, насилието, опасностите за физическото оцеляване. Някои работни среди не са законово регламентирани, което поставя в допълнителен риск младия човек.

Всяка професия крие свои специфични рискове и тяхното обсъждане става в процеса на професионално ориентиране.

Специфични предизвикателства, свързани с юношите, живеещи в услуги, са няколко.

- Често сменят работни места.

Напускането на работното място е важна тема, която трябва да се обсъжда с младежите, за да може този опит, който често се описва като травматичен, да се осмисли, вместо да се повтаря. Напускането на работна е свързано с преживяване за неуспех, обида, злоупотреба, дикриминативни практики. Този опит трябва да се „поправи“, за да може юношата да го осмисли, да извлече необходимото знание както за средата, така и за

54

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

своя принос към събитието. Затова във всяка област, разглеждана в методиката има изучаване на минал опит.

- Контрол върху емоциите и поведението

Основна роля на родителя е да овладее тревогите и страховете на малкото дете. С времето тази роля на родителя се усвоява от детето и то започва да владее емоциите и поведението си. Когато в ранното детство родителят липсва, детето има трудност да развие този капацитет. В ситуации, в които се чувства тревожно, то реагира автоматично, без да осмисли причината за тревогата, своята реакция, както и възможността да открие по-подходяща. Това е трудност в интегрирането на деца от институции, които не са успели да интегрират способността да овладяваш емоциите от своите родители.

- Трудност да се отлага удоволствието

Според Фройд, способността да работиш е индикатор за успешно развитие. За него хората несъзнавано се стремят единствено към получаване на удоволствие, което да могат да удовлетворят незабавно. Способността да отложиш удовлетворението им е въпрос на способността на човека да отлага това удовлетворение във времето. Тази способност се развива до 6-годишна възраст- годините, през които родителите му помагат да контролира опознава и контролира желанията си да получава удоволствия и да ги замества с приемливи за обществото дейности. За Фройд, удоволствието от изразяване на агресия и сексуални желания, до тази възраст трябва да се замести от удоволствието да създаваш, твориш, постигаш успехи.

Планиране на процесите, свързани с работа: откриване на мотивация, търсене и намиране на работа, задържане на работното място, напускане:

За обучители: *Обучение на специалистите по темата „Работа“.*

Примерна Обучителна програма:

1. Въвеждащи упражнения /игри/ и приемане на правила, които групата ще следва по време на обучението
2. Настройване към обучителната тема през анализ на личен опит – 60 минути
3. Запознаване със знанията по обучителната тема и дискусия на опита по темите - 90 минути
4. Трениране на умения – 180 минути

55

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

5. Обобщение и обратна връзка. Идентифициране на теми за супервизия- 40 минути

Сесия 1

Основна цел на тази сесия е да създадете т.нар.кохезия на групата – членовете на групата да се почувстват като екип, обединен от обща задача, опит, любопитство, трудности. Тук е важно всеки да се представи с опита си, с успехите и трудностите си в работата, да посочи, ако има, свои искания към обучението.

Сесия 2. Настройване към учебната тема - отделете достатъчно време за това специалистите да преминат през упражнение за осмисляне на личния си опит по темата „работа“. Можете да използвате следния метод, в който каните участниците със следните предложения:

- Спомнете си епизод от живота ви, свързан с търсенето на работа. Какво включваше този процес и кои бяха необходимите за вас умения, които използвахте в него.
- Идентифицирайте рисковете и възможностите на този процес
- Обсъдете в двойки по какъв начин увеличихте възможностите и намалихте рисковете, т.е. стратегиите ви за развитие на работното място.
- Разгледайте таблицата по-долу и я допълнете с наученото в упражнението

Действие	Възможности на средата	Възможност и на човека	Рискове на средата	Рискове на човека	План
Мотивация					
Търсене на работа					
Кандидатстване за работа					

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Започване на работа					
Работа					
Напускане					

Сесия 4: Запознаване със знанията по обучителната тема и дискусия на опита по темите - 90 минути

Представете дефинициите като имате предвид, че те са взети от общодостъпни сайтове, от които можете да извлечете допълнителни материали. Използвайте дефинициите единствено като повод за мислене в група по това как те да бъдат представени на младите хора, както и за осмисляне на добри и неуспешни включвания на младежите на пазара на труда. Можете да използвате следните методи:

Метод 1: дайте таблиците по-долу, като ги представите или разпечатате. Отделете 10 минути време за изчитането им и изясняване на съдържанието. Помолете за 15 минути в малки групи или в двойки обучаемите да продължат редовете със свои собствени идеи. Например, те могат да допълнят нови редове в тях.

Метод 2: Помолете обучаемите да помислят за трудности в работата с детето в рамките на 15 минути на базата на свои случаи. Нека да представят тези трудности в групата. Поканете обучаемите да се върнат в малките групи (или в двойките) и ги помолете да измислят начини, чрез които да се справят с трудностите.

Сесия 3: Трениране на умения – 180 минути

Метод:

Представете таблиците на участниците. Добре е те да бъдат разпечатани предварително, за да може да се работи директно върху тях. Материалите са по темите: откриване на мотивация, търсене и намиране на работа, задържане на работното място, напускане.

1. Откриване на мотивация

Увод към темата за настройване на специалистите към нея. Възможен увод е: „Мотивацията на юношите е често неосъзната, още по-често е повлияна от чужди мнения и затова нейното откриване е процес на себепознание. Откриването на

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

мотивацията е анализ на натрупания позитивен и негативен опит, на мечти, на чужд опит, на примери в семейството и приятелската група. Най-общо, мотивите са изброени в Колона 1. „

Поканете специалистите да попълнят в ролева игра – специалист - младеж таблицата по-долу.

<i>Мотивация</i>	<i>Възможности на средата</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за интеграция</i>
Отношение със значим възрастен	Отношения на развитие	Активен	Отношения на злоупотреба	Не спазва правила	Умения за договор с работодателя за менторство и спазване на правила
Средства					
Принадлежност към група					
Нов социален опит					
Знания и умения					
Себедоказване					
Минал опит					

Търсене на работа

Увод към темата: Търсенето на работа сред деца и юноши от резидентни услуги е непрекъснатата тема за тях. Някои от тях са работили почасово , други са печелели пари срещу услуги, трети са се трудили в семействата си , или в услугата. Процес на търсене и намиране на работа изисква усилия, креативност, общуване, информираност, но тези

58

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

„детайли“ рядко се обсъждат. Затова в процеса на работа по ЛПЖ специалистите е добре да ги откриват заедно с младежите. Така, тези младежи ще получат знания не само за това как да търсят работа, но и за себе си. Най-общо, Търсенето на работа като процес е представен в Колоната 1 на Таблица 2.

<i>Търсене на работа</i>	<i>Възможности на средата</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за интеграция</i>
През институци	Бюра по труда, консултант и умения за работа с младежи от услуги	Любопитен	Липсва Бюро по труда	Не познава институци Не познава процедури Не може да пише	Информация и връзка с консултант
Социални мрежи					
Избор на работно място					
Минал опит					

Интегриране на работното място

Увод към темата: Способността за упражняване на труд в работна среда е най-важната тема, особено за деца от услуги. Установяването и използването на тази среда може да се превърне в най-значим фактор за младежа. Важно е специалистите да изследват заедно с младежа по какъв начин той е полагал труд както от гледна точка на резултата-

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

продукта на труда, така и от гледна точка на развитието си – какво той самият е получил като отношения, умения, удовлетворение, самочувствие. Затова последният ред на Таблица 3 - Минал опит може да стане отправна точка на мисленето за бъдещето.

<i>Интегриране на работното място</i>	<i>Възможности на средата</i>	<i>Възможности на човека</i>	<i>Рискове на средата</i>	<i>Рискове на човека</i>	<i>План за интеграция</i>
<i>Отношения с работодателя</i>	<i>Ясноти изисквания обучение, подготовка за изпълнение на работната задача, възможности за развитие</i>	<i>Има работен опит от поддържане на хигиена в услугата Организиране група от юноши</i>	<i>Експлоатация – нередовно плащане, липса на подкрепа Рискове за безопасност</i>	<i>Липса на мотивация Лоша дисциплина Склонност за напускане</i>	<i>Връзка с ментор Умения за договаряне</i>
<i>Отношения с колеги</i>				<i>Конфликти с колеги</i>	
<i>Качеството на работата</i>				<i>Грешки</i>	<i>Получаване на редовна обратна връзка по отношение на мотивацията – получих ли опит, отношения, умения, принадлежност?</i>

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

<i>Минал опит</i>					
-----------------------	--	--	--	--	--

6.Обобщение и обратна връзка. Идентифициране на теми за супервизия- 40 минути

Важно в края на обучението да завършите с обратната връзка от участниците-писмено или устно, с цел супервизията им да е по-ефективна-да отговаря на реални техни потребности.

Стил на обучение - следвайте стила на метода „Лънди“

Задачи за специалистите:

- Даване на знания на юношите – от Общи знания
- Развиване на умения за себепознание –в процеса на партниране
- Развиване на умения за използване на възможности – изучаване на минал опит, получаване на знания,
- Развиване на умения за справяне с рискове – в изучаване на минал опит, в планиране и изпробване на ЛПЖ
- Развиване на умения за упражняване на труд – в рамките на услугата, изучаване на минал опит
- Създаване на план

Техники за работа с юношите по темата „Работа“ по Модела „Лънди“

Според този Модел, специалистите трябва да гарантират участие на децата чрез четирите елемента, които осигуряват:

- безопасно пространство за участие,
- подпомагане на изразяване на възгледите им,
- включването на възгледите им в индивидуалните им планове, в методиката на проекта,

61

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- превръщане на индивидуалните Планове в действие.

Примерни начини за представяне на тема „Работата като среда за развитие“ на децата и юношите

1. Гарантирайте безопасната среда, в която детето/юношата може да обсъди тази тема чрез:

- Предоставяне на информация за проекта и ролята на работата.
- Обещайте, че ще съхраните конфиденциалност, когато обсъждате работата.
- Създаване на правила на съвместна работа по разработване на плана и мислене за обкръженията.

Например: Този проект ще ни даде възможност да измислим начин, по който да си намерим по-успешно работа след напускане на услугата. Това ще отнеме време за подготовка. Ще се виждаме всеки.....и ще мислим заедно по 30 минути. Това са правилата – какво мислиш, ще се справим ли? Тези разговори са между мен и теб. Аз ще обсъждам това, което си решил, но няма да издавам неща, които си ме предупредил да не казвам на други хора. Как си представяш работата ни заедно?

2. Гарантирайте включването на детето със свое мнение и опит чрез:

- достатъчно време на детето да задава въпроси и изказва мнения за проекта и работата по плана.
- използване на различни формати на обучение. Например, можете да направите упражнения в група и да улесните комуникацията между участниците в нея
- задавайте въпроси, които да помагат на юношата да осмисля опита си.

Например: “Какво прави работната среда, в която мога да се чувствам сигурен и в безопасност?; Какво в работата ми ме ентусиазира? Какво уча в тази работа? Какво в работата ми помага да общувам? Какво мога да променя, за да общувам по-добре? Какво трябва да поискам, или кое трябва да отрека, за да се чувства по-приятно?”

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

3. Гарантирайте, че детето е основният автор на плана си:

- Записвайте мнението му в плана
- Премисляйте внимателно идеите на детето, не бързайте да мислите вместо него
- Поощрявайте детето, не го обезсърчавайте
- Поискайте съгласието му плана да се представя на екипни
- Не коригирайте плана без съгласие на детето
- Дайте възможност на детето да избира методи за разработване на плана - рисунки, карти
- Дайте възможност на детето да обсъжда плана си с други хора, с хора от общността

Например: “Добре, написахме, че ще търсиш работа през интернет. Аз не мисля, че ще можеш да се справиш защото ти е трудно да пишеш, да не говорим за това как да се представиш. Ще можеш ли? Защото ако не- помисли кой може да ти помогне. Аз също ще мисля.”

4. Гарантирайте, че написаното в плана ще се изпробва в живота

- Не казвайте, че планът е невъзможен
- Не обезценявайте, а приемайте идеите на детето и се отнасяйте сериозно към тях
- Проверявайте с партньорите на проекта реалистичността на плана
- Проследявайте дали са обсъдени или проверени в реалността идеите на плана
- Проследявайки кой е отговорен за реализирането на плана и търсете тази отговорност от посочения в плана човек
- Застъпвайте се за плана
- Обсъждайте застъпничеството по плана в екипа, преди да пристъпите към действия

Например: “Добре, написал си своето CV с умения и интереси. Това е чудесно. Аз направих някои корекции – някои ти ги прие, други- не. Както ти казах, има консултанти, които могат също да помислят как да се подобри твоя план. Другото нещо, което можем да направим е да изпратим твоего CV на

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

истински работодател, който да ти каже какво мисли по твоето представяне.“

IV.4. Семейство и семейни отношения – възможности, рискове и справяне с тях

В контекста на човешкото общество семейството е група от хора, свързани или чрез кръвна връзка (чрез признато раждане), или чрез афинитет (чрез брак или друго взаимоотношение), или чрез съжителство (хора, които съзнателно са се договорили и съгласили да живеят заедно). Най-общо семействата могат да се разделят на следните видове:

- Ядрени/нуклеарни – семейство, изградено от родители (майка и/или баща) и техните деца;
- Разширени – семейство, изградено както от нуклеарното семейство, така и от роднини от други поколения и роднински връзки (напр. родители на родителите, братовчеди, братя и сестри и пр.);
- Семейство, изградено от един самотен родител (поради различни причини) и деца
- Семейство по избор

Членовете на ядреното семейство могат да включват съпрузи, родители, братя, сестри, и дъщери. Членовете на разширеното семейство могат да включват баби и дядовци, лели, чичовци, братовчеди, племенници, племенници и братя и сестри. Понякога те също се считат за членове на близкото семейство, в зависимост от специфичните взаимоотношения на индивида с тях.

Семейството има няколко основни характеристики и функции:

- Създаване на връзка с друг човек на основата на взаимен избор, харесване, доверие;
- Възпроизводство на рода – в патриархалните общества това е основна функция на семейството. В модерните общества тази функция запазва основното си значение, но е и водещото;
- Социализация на децата – човешките деца имат нужда от дълъг период на усвояване на социални норми на поведение. Семейството е основната единица, която носи отговорност за този процес;

64

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Съхранение и предаване през поколенията на собственост и наследство от всякакъв вид (материално, статусно, духовно и пр.)

За младите хора, израснали без родители, в институционална грижа или за децата, които са бежанци и искат да останат в България, семейството е базисна възможност да се интегрират в обществото и да изградят стабилна среда за живот и развитие. Семейството им дава шанс, както за емоционална подкрепа и щастие, така и чувство за това, че са като другите, че имат сигурен пристан и че могат да отгледат здрави и щастливи деца.

Семейната среда и рискове, свързани с развитието на децата и младежите

За младежите, израснали без родители извън семейна среда, съществуват множество рискове в процеса на планиране, изграждане и живеене в семейство. Най-общо тези рискове могат да се разделят на три групи:

Една голяма част от рисковете за изграждането на и живеенето в семейство при младите хора, израснали без родители и в институционална грижа, са свързани със създаването и поддържането на отношения на интимност и доверие. Често младежите нямат достатъчно добре развити и усвоени умения за:

- създаване на отношения на взаимно доверие,
- уважение към независимостта и различието на другия,
- грижа и емоционална близост,
- договаряне на съвместни дейности с другите,
- поемане на отговорност за себе си и други хора,
- спазване на поети ангажименти, когато спазването изисква усилие или няма пряка лична полза от това.

Към тези рискове при създаване на семейство се добавят и други, свързани с липса на модел за семейство, като:

- липса на модел за живот в семейство и родителстване, и следователно невъзможност или обърканост при опитите за създаване на семейство;

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- липса на добър такъв модел, основан на здрави отношения между членовете на семейството и следователно възможност за повтаряне на модел на насилие и изоставяне;
- липса на умения за понасяне на фрустрация;
- липса на модел за това, как да се отнася с разбиране и подкрепа към по-слаби и уязвими хора;
- липса на модел за това, как да се грижат и отнасят към дете или човек, което се намира в пълна зависимост от тях.

Трети вид рискове са свързани с недостатъчно развити умения за планиране и взимане на решения. Тези рискове могат да се опишат като липса на умения за:

- планиране на важни събития като сключване на брак, бременност и пр.,
- взимане на решения, базирани не на моментно емоционално състояние, а на разумна преценка на възможности,
- планиране и разходване на бюджет и други материални ресурси, невлизане в дългове.

Последната група умения се развиват през целия живот, а възрастта на юношеството дава за първи път възможност това да се прави с необходимата степен на развитие на познавателните процеси.

Семейната среда и рискове, свързани с контекста

Първият вид рискове са свързани с бързите промени по отношение на моделите за родителстване, за семеен живот, разбиране за съвместна връзка и регламентиране на семейните роли и отговорности, свързани с тях. Този вид рискове изискват умения за постоянно преосмисляне на приетите като правилни и „нормални“ взаимоотношения, ценности и норми в семейството. Наблюдават се големи различия между поколенията и често теми табути за предхождащото поколение вече са нормални теми за разговор между представителите на следващото поколение. Така децата не могат да намерят възрастен, авторитетна фигура, с когото спокойно да могат да разговарят по определени

66

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

теми. Ролята на специалистите в този случай е както преводаческа – да успеят да предадат необходимото съдържание на различните езици на отделните поколения, така и посредническа – неосъждайки и неоценявайки да успеят да подпомогнат намирането на общ език и взаимното приемане на двете поколения.

Вторият вид рискове са свързани с културния контекст, в който младежите са родени и израстнали. Това е важно както за бежанците, така и за децата от различен етнически произход. В различните култури има различни модели за семейство, за ролеви отношения и отговорности, за ценности и правилно и неправилно поведение. Важно е специалистите като едни любопитни неоценяващи изследователи да помогнат на младежите да станат наясно с тези особености, как те влияят (биха могли да повлияят) на отношенията им с избрания партньор и при отглеждането на деца.

Третият вид рискове са свързани с битоващата в една част от обществото ни отрицателна стигма спрямо децата, израстнали в институции, децата с различен от българския етнически произход, бежанците. С други думи, към различните. Добре е младежите да си дават сметка за наличието на тази стигма, но и също така да са наясно, че тя подлежи на промяна при определено поведение и отношение към другите.

Четвъртият вид рискове идват от липсата на услуги за хора над 18 години, които да са насочени към семейството и родителстването. Често липсват подготвени специалисти и услуги, които да могат по подходящ начин да подпомогнат младежите по въпроси, свързани създаване и поддържане на семейство и родителстване.

За обучители: *Обучение на специалистите по темата „Семейство и семейни отношения“*

Примерна Обучителна програма:

1. Въвеждаща сесия: въвеждане в темата за семейството, упражнения /игри/ и приемане на правила, които групата ще следва по време на обучението (90 минути).

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

2. Изграждане на собствена представа за семейство, семейни отношения - умения и техники за работа с младежите (90 минути).
3. Знания и умения за работа за повишаване на емоционалната интелигентност на младежите – как да разбират по-добре другия и себе си; особености на здравословните взаимоотношения; техники за работа с младежите (90 минути).
4. Знания и умения за договаряне на съвместни цели - умения и техники за работа с младежите (90 минути).
5. Обобщение и обратна връзка. Идентифициране на теми за супервизия (40 минути).

Сесия 1:

Сесията има 2 основни цели:

- да се въведе понятието „семейство, семейни отношения“, да се разгледат видовете семейства,, да се поговори за взаимоотношенията в семейството.
- да се създаде атмосфера на взаимно доверие и групова кохезия – сплотеност на групата около обща цел и задача за действие.

Планирането и създаването на семейство е както много личен процес, така и процес, който е свързан с множество фактори, които стоят извън контрола и желанията на отделния човек. За специалистите е добре да се върнат в годините на своето юношество и да си припомнят своите стракове, желания, мечти. Една сполучлива техника за това е упражнението „Линията на живота“ (конкретното описание на упражнението е в Методиката за изготвяне на личен проект на живота). Обърнете специално внимание на възрастта на юношеството, като подпомагате специалистите да си припомнят:

- Как са си представяли семейството? Какво са искали да повторят и какво не от модела на родителското семейство?
- В какъв момент и как са взели решение да сключат брак? Кой им е помагал при взимане на решения?
- Какво им е било лесно/трудно да планират?
- Какво от плановете им се е осъществило и кога?

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Какво/кой им е помогнало да осъществят своите планове?
- Какви родители са искали да станат?
- Какво им е било лесно/трудно/необходимо/полезно в семейния живот като партньори и като родители?

Стъпвайки на своя опит нека специалистите да се опитат да изведат няколко основни области, които според тях са ключово важни за създаването и поддържането на семейство, да ги нанесат в таблицата и да помислят, как да попълнят останалите колони. Важно е да се различи: възможност и риск, които семейната среда носи за човека; външни и вътрешни за индивида възможности и рискове.

Табл. 1 Моят личен опит

Действие	Възможности на средата	Възможности на човека	Рискове на средата	Рискове на човека	План за справяне с рисковете
Избор на партньор					
Взимане на решения					
Планиране на семеен бюджет					
Съвместно съжителство					
Планиране на бременност					
Отглеждане на дете					
....					

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

След като участниците попълнят тази таблица, базирайки се собствения си опит, нека се опитат в малки групи да я попълнят и за младежите, с които работят.

Табл. 2 Рискове и възможности при младежите

Действие	Възможности на средата	Възможности на човека	Рискове на средата	Рискове на човека	План за справяне с рисковете
Избор на партньор					
Взимане на решения					
Планиране на семеен бюджет					
Съвместно съжителство					
Планиране на бременност					
Отглеждане на дете					
....					

По време на сесията се извеждат няколко основни риска, върху които ще се работи в следващите сесии. Авторите на методиката предлагат да се работи за: изграждане на ясна представа за семейството, повишаване на емоционалната интелигентност и за усвояване на умения за договаряне на съвместни дейности и спазване на ангажименти.

Сесия 2:

Израстването без родители, оцеляването сред насилие и negliжиране, сред множество изоставяния и загуби, научава младежите да изтласкват, скриват, маскират и непоказват своята уязвимост, слабост, безпомощност и зависимост от другите. Повечето от тях,

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

въпреки че съзнателно не искат, повтарят със собствените деца модела на negliжиране, насилие, изоставяне.

Важна задача на специалистите, които работят с тях, е да им дадат възможност да преосмислят, какви партньори и родители те биха искали да бъдат и да им помогнат с изграждането на увереност, че те имат шанс да създадат мечтаното семейство, да бъдат родителите, от които децата им биха имали нужда – отговорни към тяхната зависимост от чужда грижа, чувствителни към техните нужди, умеещи да овладеят своята сила, за да не навредят и да не се възползват от слабостта, доверието и наивността на малкото дете.

Разпечатайте и раздайте на специалистите тази примерна програма за работа с младежите по тази тема. Обсъдете и упражнете предложените техники. Обмислете и други, подходящи за младежите, техники за индивидуална и групова работа по темата.

За специалистите (примерна програма):

Младите хора, които напускат институции често прибързано се стремят да създадат семейство. За момчетата създаването на семейство най-често означава свързване с партньор, който може да поеме отговорността и ангажимент за оцеляването им. За момчетата най-често означава намиране на сексуален партньор и човек, който да се грижи за тях. И за двата пола семейството носи по-висок статус в обществото и илюзията за повече сигурност.

Младите хора, напускащи институции, мечтаят за собствено семейство. За тях е водеща потребността от създаване на условия извън грижата, в които да живеят с усещане за сигурност. Специалистите могат да работят с младежите по следните важни задачи, които да минимизират рисковете от прибързани решения, въвличане в не-здрави отношения и невъзможност за справяне с конфликти в семейството:

Задача 1: Осмислянето както на представата за семейство, така и на мотивите, които ги водят към това желание.

Упражнение „Моето бъдещо семейство“: целта на упражнението е да се отвори разговор за представите за семейство и потребностите на младите хора, които то може да удовлетвори.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Необходими материали: списания, вестници, ножици, лепила, флумастри, цветни листа, флипчарт листа, тиксо.

Стъпка 1:

Инструкции към участниците: „Всеки от нас мечтае да създаде свое семейство. За всеки това означава нещо различно. И всеки си представя семейството по различен начин. Пред вас има различни списания, вестници, картини. Отделете си време да ги разгледате и изрежете тези картини, надписи, които ви напомнят или са близки до вашата собствена представа и мечта за семейство. Подредете ги и ги залепете на един голям лист. Имате 30 минути за това.“ Всеки индивидуално работи и събира визуални стимули.

След 30 минути подканете младежите да разкажат накратко, какви картини са избрали, с какво те им напомнят за семейство. Важно е да не се дават оценки добро-лошо, правилно-неправилно, а да се изследват желанията, представите, емоциите, които стоят под думите. Водещият задава уточняващи въпроси като: Защо избра тази картина? Какво ти хареса в нея? Така ли си представяш ...? С какво това ще промени живота ти? Кога е добре да създадеш семейство? Какво значи за теб да имаш съпруг/съпруга? и пр.

Стъпка 2:

Водещият обобщава какво е семейство и какви са основните задачи/функции на семейството. Може да стимулира дискусия за това, какво трябва да е постигнал човек, за да може да създаде семейство. Всеки участник си запазва колажа за следваща (индивидуална или групов) работа по темата.

Сесия 3:

Важно е в обучението на специалистите, работещи с напускащите институции деца, да се обърне внимание на това, как те да подкрепят младежите при усвояването на умения, които им позволяват да създават и поддържат здрави, здравословни и дълготрайни човешки взаимоотношения. Основни две теми за работа върху емоционалната интелигентност на младежите са:

- Различаване на здрави от не-здрави (насилствени) отношения

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Умения за ментализация¹ – умения за осъзнаване и контролиране на собствените емоции, както и умения за разбиране на чуждите емоции

За младежите, напускащи институции, е изключително важно да могат да правят разлика между здрави (здравословни) и не-здрави отношения. За това има повече информация в частта „Средата на интимните отношения“ от настоящата методика. При конкретната работа с младежите е важно специалистите категорично да подчертават, че насилието под каквато и да е форма е вредно както за отношенията между партньорите, така и за развитието на децата. Важно е да бъде запомнено, че:

- липсата на планиране на финансови, жилищни, здравно-медицински въпроси води до напрежение и конфликти в семейството;
- липсата на планиране на бременност води до напрежение и конфликти в двойката и често до недобра грижа за новороденото;
- забравянето на важни отговорности и обещания към детето, руши доверието между дете и родител и е предпоставка за бъдещи проблемни поведения на детето;
- напрежението и конфликтите между родителите са вече предпоставки за проблеми в развитието на детето;
- дори да е само свидетел на насилие, детето вече е потърпевшо и има предпоставки за проблеми в развитието.

Разпечатайте и раздайте на специалистите тази примерна програма за работа с младежите по тази тема. Обсъдете и упражнете предложените техники. Обмислете и други, подходящи за младежите, техники за индивидуална и групова работа по темата.

За специалистите (примерна програма):

---

¹Ментализацията е ново понятие в психологията и означава способността да се осъзнават собствените и чуждите емоции и преживявания. Това умение е базисно както за правилното развитие на детето, така и за установяване на здрави, ненасилствени и доверителни отношения между хората. Ментализацията може да се разглежда като форма на въображаема умствена дейност, която ни позволява да възприемаме и интерпретираме човешкото поведение от гледна точка на умствени състояния (напр. нужди, желания, чувства, вярвания, цели и причини) (Fonagy et al., 2002).

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Здрави vs нездрави взаимоотношения

Припомнете на младежите накратко предишната игра с колажите (ако двете сесии се провеждат в различни дни). Подканете ги да се разделят по двойки (независимо от пола) и да се опитат в рамките на 30 минути на базата на вече направените колажи да направят един общ колаж за това, какво е семейство. Може да използват вече избраните материали, може да допълват и с други. В края на процеса нека измислят име на колажа като довършат изречението „Семейството е ....“.

След 30 минути подканете младежите да направят изложба от плакати (техните колажи). В стаята всяка двойка избира място, на което залепва своя плакат и застава до него. Водещият и един доброволец от групата минават като журналисти и интервюират авторите със следните въпроси: Какво е за вас семейството? Защо? Какво ви привлече да работите именно с този автор? Какво ви хареса в неговата представа за семейство? Какво беше най-важното докато работехте заедно?

Накрая, когато всички са били интервюирани и са седнали обратно в голямата група, водещият обобщава представите за семейство; какво привлича хората да са заедно (обща ценности, представи и пр.) и какво им помага да имат заедно продукт (напр. общи представи, взаимно харесване, изслушване и т.н.). Водещият въвежда и понятието здрави и не-здрави отношения (виж раздела „Средата на интимните отношения“).

За младежите е важно да могат да направят разлика между здрави и не-здрави отношения между хората. В рамките на 5 минути попитайте младежите, какво според тях са здравите и какво не-здравите отношения. Записвайте техните отговори и накрая обобщете: *Здравите отношения се основават на взаимно уважение, изслушване и разбиране, а не-здравите отношения са когато единият партньор иска да властва и да контролира другия, когато упражнява насилие върху него и напълно „изтрива“ неговата личност.*

Емоционална интелигентност

Как можем да се научим да уважаваме и изслушваме другия, как да се научим да го разбираме?

Упражнение „Познай емоцията“: упражнението цели научаване, как да се разбират чуждите емоции и да се осъзнават и изразяват собствените. Упражнението е подходящо

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

за стартиране на работата и може да се превърне в ритуал на групата, ако специалистите решат да проведат по-продължителна групова работа с младежите.

Участниците застават в кръг. Водещият казва: „Всеки един от нас идва с някаква емоция. Сега може да се чувства объркан, любопитен, ядосан на нещо или някого, да му е досадно или скучно и т.н. Нека един по един всеки да изиграе без как се чувства в момента, а пък ние след това ще трябва да отгатнем, как той се чувства. Аз например ...“. Добре е водещият да започне, ако няма други желаещи, за да зададе модел.

Упражнение „Термометър на емоциите“: упражнението цели осъзнаване на собствени емоции и как те могат да бъдат контролирани.

Необходими материали: червени, жълти и зелени листове или червени, оранжеви и зелени пособия за писане и бели листа.

Инструкция към участниците: „Всички изпитваме понякога силни, понякога по-слаби чувства. Някои от силните чувства могат да водят до насилие към другите. В семейството това не трябва да се случва. Затова е добре всеки добре да познава себе си и да може да каже на другия, кога е ядосан, кога е тъжен, кога е изплашен, кога ... Пред всеки от вас има по 3 листа с различни цветове. Зеленият означава почти нормално спокойно състояние, Жълтият показва, че емоциите се нажежават и е вече трудно да се издържа. Червеният лист показва, че емоцията е много силна и вече ще избухне. Най-разрушителната емоция е гневът. Помислете, кога сте ядосани. Какво ви ядосва малко, повече и какво направо ви изкарва от кожата. Опишете тези три степени на всеки лист.“

След 15 минути всеки споделя какво е написал на различните листове. Водещият подпомага с въпроси като: Кога се чувстваш така? На какво можеш да оприличиш това преживяване? Какво обикновено правиш, когато емоцията е зелена, оранжева, червена? Какво трябва да се направи, за да не се стигне до нажежаване? Упражнението е сложно и е добре да се дава достатъчно време на участниците да обмислят своите отговори.

Това упражнение може да се провежда и индивидуално с всеки младеж. В група неговата полезност е двойна, тъй като всеки научава, как да разпознава различни състояния при другите.

Сесия 4

Уменията за договаряне, партниране, поемане и изпълнение на ангажименти могат да бъдат упражнявани в процеса на съставяне и изпълнение на личния проект за живота.

75

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Договаряне на общи задачи с разделени отговорности, спазването на поети ангажименти, посвещаване на дълготраен ангажимент спрямо дадена цел, умения за боравене с пари и не-влизване в дългове са част от процеса на планиране и осъществяване на личния проект за живота. Тук е важно да се обърне повече внимание върху промяната и изискванията, които идват при встъпване на младежите в новите роли – тази на партньори (съпруг/съпруга) и родители.

Уменията за родителстване могат да бъдат научени в последствие. В този момент на младежите е важно да могат да:

- си дадат сметка, че семейството е взаимна отговорност и инвестиция (финансова, човешка, времева, емоционална и пр.);
- част от здравите отношения е равноправното съвместно договаряне и спазване на поети ангажименти.

Разпечатайте и раздайте на специалистите тази примерна програма за работа с младежите по тази тема. Обсъдете и упражнете предложените техники. Обмислете и други, подходящи за младежите, техники за индивидуална и групова работа по темата.

За специалистите (примерна програма):

Младежите все още нямат достатъчно реалистична представа за процеса на избор на партньор и създаване на семейство. За тях семейството рядко се свързва с поемане на отговорност, трудности и понасяне на напрежение, правене на компромиси и финансова грамотност. Добре е по време на изграждането на личния проект за живота да се засегнат именно тези моменти.

Упражнение „Бурна река“: целта на упражнението е чрез забавление и действие да се осмислят основните трудности и рискове, които съществуват в семейната среда.

Стъпка 1:

Необходими материали: бели и цветни листове, здраво тиксо, сравнително голямо обезопасено празно пространство.

В празното пространство очертайте с тиксо две успоредни линии на около 3-4 метра една от друга. Това ще са двата бряга на една река. „В реката“ между линиите поставете

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

и здраво залепете „камъни“ – листове А4. Нека камъните да са на почти една голяма крачка разстояние в различни посоки.

Инструкции към участниците: „Сега ще направим една игра за съобразителност и взаимопомощ. Разделете се на отбори по трима. В тройките застанете плътно един до друг и здраво завържете краката, които се допират. Така че сега тримата ставате като един човек с три глави, 6 ръце и 4 крака. Пред вас виждате една голяма буйна река. В нея има камъни, през които само може да минете на другия бряг. Вашата задача е без да се развързвате, без да променяте местата на камъните и без да излизате извън очертаванията на листовите да преминете реката. Печели тази тройка, която най-бързо премине през реката като спазва всички условия. Кой иска да започне?“

Важно е водещият да запази духа на забавление, защото упражнението е трудно, изисква физически усилия, концентрация и съобразяване и често участниците се „разгорещават“. След като всички преминават, добре е успелите да се поощрят и играта да се преосмисли. Направете споделяне като задавате въпроси като: Какво ви беше трудно, докато преминавахте? Какво ви беше лесно? Защо? Какво бихте направили различно сега? Как другите в тройката ти помагаша, а как пречеха? Ти с какво допринесе за преминаването на твоята тройка?

Обобщете отговорите на участниците като направите паралел със семейния живот, който изисква взаимна координация, напасване, взимане на решения, отговорност към цялото.

Стъпка 2:

Необходими материали: набор от карти „Разкажи ми приказка“ или листове, флумастри, тиксо. Може да използвате „реката“ от предишната стъпка на играта.

Инструкции към участниците: „И така, видяхте, че е трудно съвместното преминаване през буйната река. Представете си, че този бряг на реката е сегашният момент, а другият бряг е моментът, в който вие сте вече семейни. В реката плуват крокодили, хищни риби, змии и големи раци, има подводни течения. Всички тези опасности и трудности съществуват и по пътя на създаването на семейство. Какви могат да са тези трудности и опасности, ако тръгнете да преминавате тази река? Разделете се по тройки отново и избройте трудностите и опасностите, които предполагате, че ще срещнете по пътя на създаването на семейство. А какво би ви помагало по този път?“

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

След 15 мин. съберете отново групите и запишете техните отговори. Добавете ако е нужно липса на жилище, липса на подкрепа, липса на стабилни доходи, дългове, навици за хазарт/наркотици, предразсъдъци от страна на другите хора и пр. Приканете младежите да разделят тези опасности и трудности на такива, които могат да контролират и преодолеят сами, и такива, които не зависят от тях. Нека накрая изберат 3-те най-големи трудности/опасности. Генерирайте заедно решения, как те могат да се преодолеят. Наблегнете на това, че е необходимо планиране, предварителна финансова грамотност и жилищна стабилност, избор на подходящ партньор, планиране на бременността.

Рисковете, свързани с отглеждането на деца, са също по отношение на набавяне на необходима информация за правилна медицинска грижа за майката и детето по време на бременността и през годините до пълнолетие на детето. В тази област специалистът може да бъде полезен на младежите чрез:

- свързване с подходящ специалист, който да даде основна важна информация за сексуалното и репродуктивно здраве, за бременност и контрацепция, за раждането и грижата за новороденото;
- упражняване при усвояването на необходимите знания и умения;
- подпомагане на и научаване младежите, как те самите активно и навременно да търсят необходимата им информация и специалисти.

Сесия 5:

Важно в края на обучението да завършите с обратната връзка от участниците (писмено или устно) с цел извеждане на реални техни потребности за супервизия.

За специалистите:

Следвайте модела за детско участие на проф. Лънди. Според този модел специалистите трябва да гарантират участие на децата чрез четири елемента, които осигуряват:

- безопасно **пространство за участие**,
- подпомагане на **изразяване на възгледите** им,
- **включването** на възгледите им в индивидуалните им планове, в методиката на проекта,

78

"This meeting was funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

"The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains."

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- превръщане на индивидуалните проекти за живота е в действие.

Примерни начини за представяне на тема „Семейство и семейни отношения“ на младежите:

1. Гарантирайте безопасната среда, в която детето/юношата може да обсъди тази тема чрез:

- Предоставяне на информация за проекта и ролята на семейството.
- Обещайте, че ще спазвате конфиденциалност, когато обсъждате работата.
- Създаване и договаряне на правила на съвместна работа по разработване на личния проект.

Например: Този проект дава време и възможност да помислим заедно затова, какво е нужно да се знае и направи, за да имаш един ден твое здраво и хубаво семейство. Това ще отнеме време за мислене, за учене на някои важни неща. Ще се виждаме всеки.....и ще мислим заедно по 30 минути. Това са правилата – какво мислиш, ще се справим ли? Тези разговори са между мен и теб. Аз ще обсъждам това, което си решил, но няма да издавам неща, които си ме предупредил да не казвам на други хора. Как си представяш работата ни заедно?

2. Гарантирайте включването на детето със свое мнение и опит чрез:

- достатъчно време на детето да задава въпроси и изказва мнения за своя личен проект за живота и как той да се случва.
- използване на различни формати на обучение. Например, можете да направите упражнения в група и да улесните комуникацията между участниците в нея.
- задавайте въпроси, които да помагат на юношата да осмисля опита си.

Например: Как различаваш, кога едно семейство е добро, кога не е? Какво искаш да е твоето семейство? Как си представяш своя бъдещ мъж/жена? Какво според теб ти може да дадеш като съпруг/а? Какво очакваш от другия? Всичките ли твои очаквания са реалистични? Какво мога да променя, за да общувам по-добре? От какво се страхуваш, когато се доверяваш на друг човек?

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

3. Гарантирайте, че младежът е основният автор на своя личен проект за живота:

- Записвайте мнението му в личния проект за живота.
- Премисляйте внимателно идеите на младежа, не бързайте да мислите вместо него.
- Поощрявайте младежа, не го обезсърчавайте.
- Поискайте съгласието му личният му проект да се представя на срещи на екипа.
- Не коригирайте личния проекта без съгласие на младежа.
- Дайте възможност на младежа да избира методи за разработване на проекта му - рисунки, карти
- Дайте възможност на младежа да обсъжда личния си проект си с други хора, с хора от общността

Например: Добре, видяхме, че преди да направиш семейство, ти трябва да имаш платена работа и жилище. Да променим ли последователността на стъпките за изпълнение на проекта ти? Как?

4. Гарантирайте, че написаното в личния проект ще се изпробва в живота

- Не казвайте, че проектът е невъзможен.
- Не обезценявайте, а приемайте идеите на младежа и се отнасяйте сериозно към тях.
- Проверявайте с партньорите реалистичността на целите и стъпките в личния проект на младежа.
- Проследявайте дали са обсъдени или проверени в реалността идеите на проекта.
- Проследявайки кой е отговорен за реализирането на всяка дейност от проекта и търсете тази отговорност от посочения в планираните стъпки човек.
- Застъпвайте се за личния проект на младежа.
- Обсъждайте застъпничеството по личните проекта на младежите в екипа, преди да пристъпите към действия.

IV.5. Интимни отношения – възможности, рискове и справяне с тях

80

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Интимността е междуличностна връзка, която включва физическа и/или емоционална близост. Интимността обикновено се отнася до чувството за физическа и/или емоционална близост и взаимна принадлежност. Тя може да бъде определена и като много близка емоционална връзка с друг човек в резултат на обвързаност, която се формира чрез познаването на другия и чрез изживяването на съвместни преживявания с другия.

Интимните взаимоотношения включват чувства на: харесване, привличане, любов, романтика, физическо или сексуално привличане. Интимните взаимоотношения позволяват на хората да създават силна емоционална привързаност помежду си.

Истинската интимност в човешките взаимоотношения изисква диалог, разбиране на другия, прозрачност, уязвимост и реципрочност. Създаването и поддържането на интимност изисква добре развита сензитивност към собствената и чуждата емоционалност и към междуличностните отношения. Интимността се нуждае от това човек да развие способността както да бъде емоционално въвлечен и отдаден, така и емоционално независим. Мъри Боуен нарича това "емоционална диференцираност" (Михова, 2012). Липсата на способността човек да се разграничава емоционално от другия е форма на симбиоза, състояние, различно от интимност, независимо от това, че тези чувства са сходни.

Липсата на умения за изграждане на интимност може да доведе или до прекалено бързо сближаване и доверяване или до невъзможност да се влезе в интимни отношения. Това води до преживяване на вътрешна борба и напрежение за намиране на правилната граница/дистанция при поддържане на връзка.

Интимни отношения и възможностите, които дават

Интимните взаимоотношения дават възможност на човек да преживее чувство на принадлежност и приемане, на споделяне на отговорности и преживявания. За младежите, излизаци от институционална грижа, те са мечта и ресурс. Често момичетата виждат създаването на интимна връзка и като източник на сигурност в живота, и като източник на подкрепа и самочувствие (създаването на семейство и намирането на партньор е социална норма, която е важна за социалния статус на жените, особено в патриархални общности), и често като начин за изкарване на пари. За

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

момчетата намирането на близки приятелски кръг и общност са от съществено значение за намиране на работа, подкрепа и често за намиране на (сексуален) партньор.

Интимните отношения и рисковете, свързани с развитието на децата и младежите

Интимността носи облекчението на споделената отговорност, но и изисква доверяване, което само по себе си се асоциира с риск. Една от предпоставките за установяване на доверие е личният биографичен капацитет. От една страна младежите, израснали в резидентна грижа, имат специфичен, не „като на другите“ житейски опит, често са отчуждени и отделени от общността, липсват им някои умения за самостоятелен живот и за реалистични житейски избори. От друга страна те се сблъскват с отрицателни нагласи и предразсъдъци спрямо самите себе си. Всичко това води и до трудности при даването на доверие и следователно при изграждането на интимни отношения и на семейство.

Децата, израснали в институционална грижа или преминали през множество приемни семейства, често нямат изграден капацитет да създават доверителни и съответно интимни отношения и семейство. Те срещат трудности при изграждането и установяването на стабилни и удовлетворяващи ги приятелства, при вписване в работна и друга социална среда. Една от основните причини за това се крие в тяхната лична история на взаимоотношения – често там не се открива добре изградена връзка на сигурна привързаност с възрастен човек/обгрижваща фигура, на отношения на взаимно доверие и уважение към техния емоционален живот, физическа неприкосновеност, потребности и права. Още от най-невръстна възраст тези деца:

- 1/ са се сблъскали със загуба на хора, към които са изграждали доверие и привързаност,
- 2/ или са били отблъсквани/отхвърляни по неясни за тях причини от подобни хора,
- 3/ или тези възрастни са реагирали на техните потребности непоследователно и negliжиращо,
- 4/ често са били обект на насилие и злоупотреба от страна на хора с повече сила, власт и възможности от техните.

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

В резултат на това те са преживели болка (емоционална, физическа), справяли са се с несигурност, несправедливост, предателства, отхвърляне. Като защита от тези преживени болка и несигурност често вече в младежка или зряла възраст тези видимо пораснали деца предпочитат да не изграждат повече връзки, които да ги въвличат емоционално, тъй като в съзнанието им винаги присъства страхът от отхвърляне и загуба. Един израз на този страх е например „мъжкарското“ или „cool“ поведение на „коравите“ момичета и момчета, които нищо и никой не може да впечатли или развълнува. Така макар и биологичната им възраст да напредва, тяхната емоционална възраст остава „замразена“ в ранното детство, във възрастта на преживяната загуба и болка. Въпреки привидното впечатление на зрялост, те нямат ясна представа за това, кога и на кого могат да се доверят. Затова те или внезапно и страстно се влюбват и искат всичко от обекта на влюбване, или не могат изобщо да дадат израз на чувствата си на харесване, привличане, желание за споделяне.

Отношенията на интимност с тях преминават през отключването на множество тревоги, несигурности и болка. Ако партньорът в тези отношения няма желание и умение да „отработи“ тези деструктивни състояния, така че да научи младежа, как да ги разбира и овладява, тази връзка и всички последващи биха завършвали по един и същ начин – с поредно разочарование за участниците в тях.

Интимните отношения и рисковете, свързани с контекста

Първият вид рискове са свързани с бързите промени по отношение на разбирането за интимност, интимни отношения, сексуални взаимоотношения и полово-ролеви стереотипи. Този вид рискове изискват умения за постоянно преосмисляне на приетите като правилни и „нормални“ взаимоотношения, ценности и норми. Наблюдават се големи различия между поколенията и често теми табути за предхождащото поколение вече са нормални теми за разговор между представителите на следващото поколение. Така децата не могат да намерят възрастен, авторитетна фигура, с когото спокойно да могат да разговарят на теми, свързани със сексуалността, интимността, полово-ролевите стереотипи. Ролята на специалистите в този случай е както преводаческа – да успеят да предадат необходимото съдържание на различните езици на отделните поколения, така

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

и посредническа – неосъждайки и неоценявайки да успеят да подпомогнат намирането на общ език и взаимното приемане на двете поколения.

Втори вид рискове са свързани с отрицателната стигма към всички деца, израснали в институции и спрямо бежанците. Това възприятие за тях от една страна възпрепятства установяването на интимни взаимоотношения с партньори от други социални групи и общности, а от друга страна силно ограничава възможността за излизане от една затворена социална мрежа, която често възпроизвежда поведения на насилие и злоупотреба. Важно за младежите е да изградят умения за разбиране на другите среди и също така да знаят, че стигмата е преодолима чрез лични постижения и определено поведение.

Трети вид риск е свързан с природата на наличните услуги и липсата на достатъчно ниско-прагови услуги, които да са сензитивни към особеностите на младежите от институции и към бежанците. Често и образователните, и здравните, и социалните услуги са строго регламентирани и негъвкави спрямо различните хора, с които работят. Важно и по-реалистично е младежите да усвоят знания и умения, да намерят езика и подхода как да общуват с тези услуги, отколкото да се очаква обратното.

За обучители: *Обучение на специалистите по темата „Интимни отношения“.*

Примерна Обучителна програма:

1. Въвеждаща сесия: въвеждане в темата за интимността, упражнения /игри/ и приемане на правила, които групата ще следва по време на обучението.
2. Знания и умения за работа по риск 1: усвояване на умения за говорене на теми, свързани със сексуалността; умения и техники за работа с младежите (90 минути)
3. Знания и умения за работа по риск 2 (част 1): какво стои зад неумението за изграждане на пълноценни интимни отношения; какво представляват здравословните интимни отношения (90 минути)

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

4. Знания и умения за работа по риск 2 (част 2): умения и техники за работа с младежите (90 минути)
5. Обобщение и обратна връзка. Идентифициране на теми за супервизия- 40 минути

Сесия 1:

Сесията има 2 основни цели:

- да се въведе понятието „интимност“ и да се разграничат отделните видове интимност: отношенческа, емоционална, сексуална и т.н.
- да се създаде атмосфера на взаимно доверие и готовност за експериментиране. Често темата за сексуалността е табу в разговорите между хората и затова е нужно специалистите да се чувстват комфортно помежду си.

Насърчете участниците да си припомнят личен опит по отношения на това, как са се научили да разделят приятели от интимни партньори, близки приятели от познати; какви са били страховете им при влизане в интимни отношения. Нека да се опитат да изведат няколко основни области, които включват интимните отношения, да ги нанесат в таблицата и да помислят, как да попълнят останалите колони. Важно е да се различи: възможност и риск, които интимните отношения носят за човека; външни и вътрешни възможности и рискове.

Табл. 1 Моят личен опит

Действие	Възможности на средата	Възможности на човека	Рискове на средата	Рискове на човека	План за справяне с рисковете
Избор на партньор					
Създаване на приятелства					
Сексуална интимност					

85

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Изграждане на любовни и интимни отношения					
....					

След като участниците попълнят тази таблица, базирайки се собствения си опит, нека се опитат в малки групи да я попълнят и за младежите, с които работят.

– Табл. 2 Рискове и възможности при младежите

Действие	Възможности на средата	Възможности на човека	Рискове на средата	Рискове на човека	План за справяне с рисковете
Създаване на приятелства					
Избор на интимен партньор					
Сексуална интимност					
Изграждане на интимни отношения					
....					

По време на сесията се извеждат няколко основни риска, върху които ще се работи в следващите сесии. Авторите на методиката предлагат да се изведат тези рискове, които пряко могат да застрашат физическото и емоционалното здраве на младежите, напускащи институции:

Сесия 2:

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Риск 1: Да влязат в сексуални взаимоотношения, които застрашават здравето и бъдещето им

Липсата на достатъчно знания за функционирането на тялото, за сексуално преносимите инфекции (СПИ), за начините за предпазване от нежелана бременност и СПИ, както и липсата на умения за предпазване на собственото здраве са причини младежите да не могат да разпознават рисковите ситуации и да не знаят, как да се справят с тях.

За учителите:

Важно е специалистите да могат без притеснение да говорят за сексуалното и репродуктивно здраве. Не е необходимо всички лични наставници да консултират тези рискове. По-удачно е само тези, които се чувстват сигурни и подготвени. Темата е важна за тийнейджърите, но е съпроводена с много незнание, срам и погрешни вярвания (основани на липса на знания и/или културни норми и табути). Специалистите е добре да разберат, че чувства като срам могат да бъдат изразявани чрез смях, взаимни подигравки, шеги, неудобни въпроси, мълчание, изчервяване и пр. Важно е специалистите да покажат, че разбират езика, на който младежите говорят за секс, но да въведат и поддържат официалните медицински названия.

Упражнение «Речник»: упражнението цели специалистите да проговорят сексуална терминология и да отделят официална от вулгарно-разговорна и общностно-специфична терминология.

Необходими материали: флипчарт листа, маркери, макети/картини на полова система (ако е необходимо).

Инструкции към участниците: Ние говорим на много езици за сексуалността. Нека направим един речник на думите, които употребяваме, когато говорим за сексуално и репродуктивно здраве, за интимност. Разделете се на 4 малки групи и нека всяка група изпише всички думи, които се сеца по тази тема като: първа група изброи медицинските термини, втора група изброи разговорните, понякога вулгарни думи, третата нека изброи названията, които са разпространени в този край на България и сред групите, а четвъртата да изброи всички думи по темата, които използват

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

младежите, с които работят. Имате 20 минути за работа и след това ще съставим един общ речник.

След 20 минути всяка група представя, другите добавят и се съставя речник, който може да се използва при предаване на информация за СПИ, контрацепция и разговори в областта на сексуалното и репродуктивно здраве.

Източници на информация за СПИ и контрацепция са дадени в края на тази част. В края на сесията може да разпечатате и дадете на специалистите тази примерна програма за работа с младежите по риск 1:

За специалистите:

Важно е още в дома младежите да станат сензитивни за това, как биват въввлечени в употребяващи ги взаимоотношения без да ги бъркат с илюзията за интимност. Една подходяща тема за разговор, която засяга както тази тема, така и изключително важната тема за сексуалното здраве е, употребата на предпазващи (от сексуално преносими инфекции и от нежелана бременност) средства (презервативи, контрацепция). Важно е да се изведат и проговорят неправилните вярвания и знания. За целта може да съберете младежите в тематична групова сесия. Може да поканите специалист по здравно образование или медицинско лице. Теми, които е добре да се обсъдят в последователни сесии са: Инфекции, предавани по кръвен и сексуален път, Мъжка и женска полова системи, Предпазване от СПИ и нежелана бременност, Умения за отстояване на безопасни сексуални контакти.

Игра „Извънземни“: играта цели заговаряне на темата за човешкото тяло, неговите части и функции.

Инструкция към участниците: Разделете се на 2 групи. Така – едната група са извънземни, които за пръв път идват на Земята. Кои ще са извънземните? Добре, а другите ще са земляните, които влизат в контакт с извънземните. Извънземните за пръв път виждат човек и започват да задават въпроси за хората, за човешкото тяло, как изглеждат и за какво служат неговите части. Да пробваме?

Водещият насочва разговора, импровизира с въпроси и се стреми да има забавление без обиди.

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Накрая на играта направете обобщение и представете женската и мъжката полова системи. Подходящо следващо упражнение е „Речник“.

Упражнение „Социометрична дискусия“: целта е да се изговорят неверни вярвания и табута, съществуващи между младежите.

Необходими материали: малки цветни лепенки/листове (3 на брой), подготвен списък с твърдения.

Списъкът с твърдения е добре да описва поведения, характерни за здравите и нездравите взаимоотношения; както и нагласи и вярвания за интимните отношения, които младежите споделят. Списък с примерни твърдения:

- Доверието между партньорите може да ги предпази от болести и нежелана бременност
- Въпрос на доверие и любов е партньорът да те кара да правите неща, които не ти харесват или ти причиняват болка
- Мъжкият презерватив може да те предпази от СПИ и бременност
- Може и да не се пазим в презерватив – едно хапче за спешна бременност сред секс оправя нещата
- Въпрос на доверие и любов е партньорът ти да те кара да правиш секс (с негови «приятели») за пари
- Съществува женски презерватив
- Девствено момиче/момче не може да е заразено със СПИ
- Всички болести, които се предават при секс и чрез кръв, си проличават още на другия ден
- Всички болести, които се предават при секс и чрез кръв, се лекуват по един и същи начин

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Инструкции към участниците: *(водещият начертава дълга права линия, като поставя листчетата в двата ѝ края и по средата)* Представете си, че тук има една линия – това е единият ѝ край, това другият, а това е средата. Аз ще ви казвам различни твърдения, а вие ще показвате, какво мислите за това твърдение, като заставате на линията ето така: който е напълно съгласен – застава в този край, който е на 100% несъгласен – застава в другия край, а който е 50 на 50 или се колебае – застава в средата.

Водещият прочита едно от твърденията и помага на участниците да се наредят. След това последователно дава думата на крайните мнения и на колебаещите се. Всеки участник има право да се придвижва по линията, ако и както си промени мнението. Водещият насочва разговора към коректните факти и характеристиките на здравите интимни отношения.

По време на дискусиите може да се обсъждат въпроси като:

- Какво означава доверие в сексуалните отношения и как то е свързано със сексуалното здраве?
- Истинска любов ли е, когато партньорът ти те заплашва с изоставяне или те бие, ако не направиш нещо, което не искаш?
- Истинска любов ли е, когато нямаш право на различно мнение, свои желания?

Възможни продължения на тази игра биха били:

- Знания за СПИ – видове, симптоми, прозоречни периоди, диагностика. Може да се използват игри, предоставени на сайта на БАСП
- Умения за отстояване на правото за безопасен секс – може да се използва сайта на Loveguide
- Различаване на здрави от не-здрави интимни отношения.

Сесия 3:

Риск 2: Да бъдат въввлечени в псевдо-интимни отношения, които ги поставят в ситуация на насилие и злоупотреба

За обучителите:

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Изключително важно при разграничаването на здрави от не-здрави (поставящи младежа в ситуации на насилие, злоупотреба, риск за здравето и живота) отношения е специалистите да заемат категорично отношение кое е здраво и кое не. Както и да разбират причините, скрити в развитието и личната история на младия човек, които водят до трудности в изграждане на интимни отношения с партньори и приятели.

- Липса на умения за изграждане и развитие на емоционалната близост

Както споменахме не веднъж, у младежите, израснали в институционална грижа, често се наблюдава силна тревога при нарастване на емоционалната значимост на даден човек за тях, при влизане във взаимоотношения на емоционална близост. В тези ситуации на ранимост, се събуждат стари преживявания на срам, тъга, отхвърленост. Следствие е защитно поведение като: отхвърляне на другия, опит за контрол чрез насилие или манипулации, омаловажаване на значението на другия, подмяна на емоционалната близост със сексуалност или материални придобивки, промискуитетно поведение, „прагматично“ разглеждане на другия като инструмент за добиване на нещо (напр. „той е добър за мен, защото носи пари ...“) и пр.

За да се избегне конфликтността и разпада на връзката, е необходимо младежът да се научи да осъзнава и уважава своите емоции, да се научи да разпознава и уважава емоциите на другия човек. Другояче казано, коригиращото, лекуващото въздействие на специалиста е в това да пита, описва и уважава емоциите на младежа, както и своите собствени. В групови дискусии може да се генерират възможности за това, как може човек да извини, да покаже грижа, да покаже уважение, зачитане, любов, ревност, нараненост и пр.

- Липса на модел на партньорски взаимоотношения

Младежите, които израстват в институции, често имат житейски опит на преживяно насилие – като жертви (по-често) и като насилници. Множество изследвания подчертават връзката между стил на привързаност и трудности в изграждането на интимни отношения (Bauminger&al., 2008; McNeely& Blanchard, 2010). Несигурният стил на привързаност, свързан със силна вътрешна тревога от близки взаимоотношения, е предпоставка за стремеж у младежите да влизат предимно в отношения, които

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

изискват властови, йерархични позиции. В самите институции обикновено има вътрешна (неформална) йерархия между младежите. Често срещана форма на насилие, включително и в резидентни услуги, е по-малките и по-новите членове да бъдат принуждавани от по-старите да извършват нежелани дейности като почистване, при мигрантите пазаруване, други действия за удоволствие на по-силния. Често има въвлечане в проституция, трафик и пренасяне на наркотици/други забранени вещества или стоки. Понякога персоналят, който работи в домовете, не е чувствителен към или не става свидетел на насилието в тези взаимоотношения. Така те се възпроизвеждат и не дават възможност за усвояване на други модели на не-йерархизирани, не-насилствени, партньорски взаимоотношения. С други думи, за да се промени предизвикателното поведение на един младеж, са еднакво необходими и изграждане на доверителна, сигурна, не-употребяваща другия връзка с възрастен (ментор, консултант), и промяна на културата на груповите взаимоотношения в услугата – между персонал и деца, и между самите деца.

Груповите дискусии за това, как младежите си представят идеалните взаимоотношения, желаните взаимоотношения в дома и как това може да се постигне с активни ангажименти от страна на всички биха могли да:

- 1/ вербализират настоящите и желаните взаимоотношения;
- 2/ научат младежите да говорят за взаимоотношения с възрастните и с връстниците;
- 3/ изяснят своята представа за видовете взаимоотношения и пороботят върху своите умения за изграждане и поддържане на зачитащи другия взаимоотношения;
- 4/ повишат рефлексивността на младежите по отношение на това, как те и другите се чувстват в различните видове взаимоотношения;
- 5/ изградят представа, които поведения са по-желателни и по-успешни сред хората;
- 6/ върнат усещането у младежите, че могат да бъдат активна и влияеща част в изграждането на връзки.

- Липса на умения за изграждане на балансиран, независими отношения

Младежите, които не са изградили модел на сигурна привързаност и не са имали взаимоотношения с хора, които да им помогнат да са осъзнати са собствените и чуждите емоционални преживявания, често имат следните две особености:

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

о Изпитват дълбоко, ирационално, основополагащо мирогледа им недоверие към света и хората в него, което не им позволява да развият умения за емоционално свързване в интимността;

о Нямаат познания и умения да нюансират взаимоотношенията. Тоест, те или са погълнати изцяло от другия и изискват другият човек да бъде също толкова погълнат и отдаден. Или са в крайно отчуждение от другия. Междучовешките разлики, особеностите на другия не се забелязват, защото всяко различие е симптом на отделяне, т.е. събужда тревогата, че може да бъдеш изоставен, напуснат. Всяка разлика в желание, мнение, поведение събужда тази тревога и младежът реагира защитно, което често изглежда като/има проявата на агресия.

Тези особености водят често до развиване на поведение на зависимост (към хора, към вещества, към хазарт, към безразборни сексуални контакти и пр.). Общото между тях е, че обектът на зависимост е средство за намаляване на тази ирационална тревога от липса на сигурност и доверие.

Специалистите биха били полезни на младежите, ако им помогнат да започнат да нюансират и разделят близките си взаимоотношения (познати, приятели, близки роднини, сексуални партньори, интимни партньори и пр.), както и при различните отношения доколко и какво могат да доверят и да очакват.

- Въвличане в отношения на злоупотреба

По време на престоя в резидентната услуга младежите спазват реда и правилата на услугата, следват определен график и имат право и възможност да се съветват с възрастните специалисти. Те се намират в една сравнително сигурна и контролирана среда. При напускане на услугата средата се променя коренно, като много често младежите не са подготвени да посрещнат рисковете и предизвикателствата на новата среда. Младежите често са свикнали и намират за тяхно право да получават помощ и максимална подкрепа и когато навършат пълнолетие срещат трудности да се справят сами. Та знаят, че грижата за тях е временна и в страха пред нейната загуба те понякога проявяват (себе)разрушително поведение – бягат от дома, «провалят» се на изпити, гневят се на персонала, че нищо не прави за тях, опитват се да установят (каквито и да

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

е) взаимоотношения с хора извън дома. Затова планираното и навременно създаване на подкрепяща мрежа извън дома за скоро напускащите грижата младежи, ще даде известна сигурност, че няма да пореден път да се наложи да се справят сами с живота, както и ще научат, че грижата за бъдещето на другия е важна част от интимността.

Една от причините за поведението на несамостоятелност е и изградената идентичност на жертва – съдбата му е поднесла загуби, които като дете не е могъл да контролира или предотврати. Това продължаващо обаче идентифициране като жертва въвлича младите хора, напускащи резидентните услуги, в отношения да изискват и търсят отново същата помощ без да полагат лични усилия за промяна и развитие. Тази идентификация лесно се поддава на манипулации и така младежите лесно попадат в трафик, зависимост от различен тип насилие и експлоатация. Или с други думи в отношения, в които биват употребявани.

Тук е важно да се спомене, че причините за въвличане във взаимоотношения на злоупотреба се дължи и на съществуващите отрицателни нагласи в обществото спрямо младежите, израснали в грижа, и спрямо бежанците. Много често младежите, напускащи резидентна грижа, не могат да „излязат“ от институцията поради невъзможност да изградят отношения с други хора, поради влияние на неформалните мрежи, които са ги въвличали в рискови поведения или към които са принадлежали, поради незнание, че има и друг модел на взаимоотношения, но и поради страховете и стереотипите относно тези младежи. Така те са готови на всякакви компромиси от своя страна, за да установят връзка с общността. Именно тази отчаяна готовност, съчетана с недостатъчната сензитивност към насилието, често биват използвани от хора, които злоупотребяват след това с тях.

Изпринтете и предложете на специалистите следните упражнения за работа с младежите по рск 2. Проиграйте някои от тях в групата, за да могат специалистите да се чувстват сигурни, когато ги прилагат с младежите:

За специалистите:

С настъпването на юношеството се появява и нуждата от интимни отношения. За повечето възрастни интимността може да изглежда страшна дума, тъй като първата асоциация обикновено е физическата, сексуалната интимност. Както и за повечето юноши интимността се изчерпва с тези взаимоотношения. Интимността обаче е и

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

чувство за емоционална свързаност, приемане, принадлежност, разбиране и приятелство.

За съжаление, много от тийнейджърите, особено тези, израснали в институционална грижа, не разбират как изглеждат здравите взаимоотношения.

Как могат да се определят здравите интимни взаимоотношения?

Здравите отношения се основават на равенството:

- Партньорите са честни един спрямо друг, те са отговорни за действията си пред другия партньор
- Партньорите имат не-заплашващо другия поведение
- Спорните въпроси се решават чрез преговори, диалог и честни, справедливи и за двамата правила
- Партньорите общуват помежду си и споделят
- Партньорите споделят отговорности
- Партньорите изпитват и показват уважение един към друг
- Взаимоотношенията им се основават на взаимно доверие и поддръжка
- Партньорите уважават и приемат независимостта и автономията на другия и себе си в двойката

Нездравите отношения се основават на властта и контрола:

- Единият от партньорите е подложен на натиск от другия с цел подчинение и приемане на неговата власт, контрол, желания, решения
- В двойката се упражнява емоционално насилие (напр. обиди, мълчание, пренебрегване, унижение, вменяване на вина и т.н.)
- Използва се социалният статус, за да се наложи власт над другия партньор, за да се вмени вина и др. вид насилие
- Единият партньор налага своите решения, власт, желания чрез сплашване
- Минимизиране/отричане/вменяване на вина – единият партньор приписва на другия причините за всички проблеми в двойката, включително за упражняваното насилие от страна на вменяващия вината върху понасящия партньор (повече информация: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/>, <https://www.youtube.com/watch?v=sAH2JmGIRQ0>)
- Отправят се заплахи
- Единият партньор е принуден да извършва нежелани от него сексуални актове и практики

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Единият от партньорите се изолира/изключва
- Използване на ревност за оправдаване на действия

За младежите е изключително важно да започнат да правят разлика между двата вида взаимоотношения и да се стремят да ги избягват в своето и чуждото поведение. Груповите игри на тази тема могат да бъдат полезен източник на знания, умения и генерирани справящи се поведение с не-здравата интимност.

Техника „Социометрична дискусия“:

Необходими материали: малки цветни лепенки/листове (3 на брой), подготвен списък с твърдения.

Списъкът с твърдения е добре да описва поведения, характерни за здравите и нездравите взаимоотношения; както и нагласи и вярвания за интимните отношения, които младежите споделят. Списък с примерни твърдения:

- Да ревнуваш означава да обичаш
- Физическата агресия е сигурен знак за романтичния интерес на един човек към партньор
- Ревността не е равна на любовта
- Мъжете и жените не са равни
- Мъжете имат право да контролират жените
- Сексът означава любов/интимност
- Приятелите могат да се заплашват помежду си
- Любовта е двамата влюбени трябва да са заедно (или в контакт помежду си) във всеки даден момент
- Ако в една връзка нещо не върви, за това е виновен само единият партньор
- Мъжът/по-възрастният в двойката знае повече от другия и затова има право да изисква от другия да прави неща, които за сега не му харесват да прави

Инструкции към участниците: *(водещият начертава дълга права линия, като поставя листчетата в двата ѝ края и по средата)* Представете си, че тук има една линия – това е единият ѝ край, това другият, а това е средата. Аз ще ви казвам различни твърдения, а вие ще показвате, какво мислите за това твърдение, като заставате на линията ето така: който е напълно съгласен – застава в този край, който е на 100% несъгласен – застава в другия край, а който е 50 на 50 или се колебае – застава в средата.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

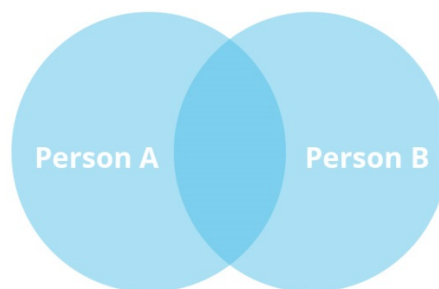
E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

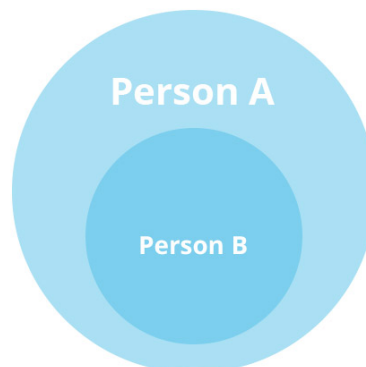
Водещият прочита едно от твърденията и помага на участниците да се наредят. След това последователно дава думата на крайните мнения и на колебаещите се. Всеки участник има право да се придвижва по линията, ако и както си промени мнението. Водещият насочва разговора към коректните факти и характеристиките на здравите интимни отношения.

Накрая водещият може да обобщи. Ето един пример за обобщение:

При здравословните/здравите отношения всеки човек има свои собствени интереси, дейности, приятели, симпатии и антипатии, но партньорите споделят и някои общи интереси, дейности, приятели, харесвания и недостатъци, ето така:

В нездравословните/не-здравите отношения хората са „оплетени“ един в друг и нямат достатъчно автономия. Те са загубили своята независимост и собствените си "аз"-ове, както например тук единият кръг е като в капан в другия:

Добре е да се използват всякакъв вид визуализации при работа с младежите (източник: <https://thriveworks.com/>).

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Тийнейджърите ще попаднат в не-зdravi взаимоотношения поради редица причини. Може да се опитват да се изкачат на социалната стълбица и да са готови да направят всичко необходимо, за да стигнат до върха; или да имат ниска самооценка и да се нуждаят от оценката на някой друг, който обаче се опитва да ги контролира или незdravo ги ревнува; или може да са много несигурни в себе си и да се страхуват да откажат да правят всичко, което другият иска; или просто да нямат опит в интимните отношения и не знаят какво да очакват и какво е правилно, а какво не.

Обучението на младите юноши в това да разпознават здравите от злоупотребяващите с тях взаимоотношения е важно за бъдещия им успех както в интимните отношения в двойката, така и за изграждане на приятелски и работни отношения.

Груповите дискусии чрез игри могат да им помогнат да изградят ясна представа за това и да усвоят знания и умения, как да отстояват правото си на здрави интимни отношения.

Групова игра: „Харта на моите лични права за здрави отношения“

Необходими материали: листове А4, моливи, химикалки, флумастри, флипчарт листа, списания, ножици, лепило.

Стъпка 1:

Инструкция към участниците: Всяка страна си има своя конституция от закони, които защитават правата на гражданите да живеят в нея добре. Всеки човек има право на това да има свои изисквания, правила в отношенията с другите – как те да се отнасят с него, как той да се отнася с тях. Помислете няколко минути, как всеки от вас иска да се отнасят с него интимния му партньор, приятелите. Вземете лист и химикалка и запишете тези свои правила или ги запомнете.

След 5 минути водещият продължава: Разделете се на групи по 3-ма души и направете своя конституция/харта на правата ви: Какви са моите права в интимните отношения? Имате 15 минути за това. Нека всяка група си избере говорител.

След 15 минути всяка група представя своята Харта на правата. Водещият задава уточняващи въпроси, коригира правила, които водят до незdravi отношения и се интересува, как са взети решенията в малката група. Важно е да се поощрят поведения като изслушване, взимане предвид на различаващо се поведение, диалог и преговори.

Примерна Харта на правата:

1. Имам право да искам това, което искам.
2. Имам право да кажа „не“ на искания или очаквания, които не мога да изпълня.
3. Имам право да изразя всичките си чувства, положителни или отрицателни.

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

4. Имам право да променя решението си.
5. Имам право да правя грешки и да не трябва да бъда перфектен.
6. Имам право да следвам собствените си ценности и правила.
7. Имам право да кажа "не" за нещо, когато чувствам, че не съм готова за това, че не е безопасно или е в разрез с ценностите ми.
8. Имам право да не нося отговорност за поведението, действията, чувствата на другите.
9. Имам право да очаквам честност от другите.
10. Имам право да се ядосвам на някого, когото обичам.
11. Имам право да се уплаша и да кажа: "Страхувам се".
12. Имам право да кажа: "Не знам".
13. Имам право на собствените си нужди за лично пространство и време.
14. Имам право да водя по-здравословен начин от хората около мен.
15. Имам право да имам своите нужди и да искам уважение от другите.
16. Имам право да се чувствам добре с приятелите и интимния си партньор.
17. Имам право да бъда щастлив.

И т.н.

Стъпка 2:

Нека всеки прочете съставената харта от отговорите на всички групи и самостоятелно да си състави своята собствена харта отново.

Стъпка 3:

Всеки участник измисля, рисува/прави колаж на символ/герб на своята Харта на личните права за здрави отношения.

Сесия 4:

Важно в края на обучението да завършите с обратната връзка от участниците (писмено или устно) с цел извеждане на реални техни потребности за супервизия.

Стил на обучение - следвайте стила на метода „Лънди“

За специалистите:

Според този Модел, специалистите трябва да гарантират участие на децата чрез четирите елемента, които осигуряват:

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- **безопасно пространство за участие,**
- **подпомагане на изразяване на възгледите им,**
- **включването на възгледите им в индивидуалните им планове, в методиката на проекта,**
- **превърщане на индивидуалните проекти за живота е в действие.**

Примерни начини за представяне на тема „Интимност“ на младежите:

1. Гарантирайте безопасната среда, в която детето/юношата може да обсъди тази тема чрез:

- Предоставяне на информация за проекта и ролята на интимните отношения.
- Обещайте, че ще съхраните конфиденциалност, когато обсъждате работата.
- Създаване и договаряне на правила на съвместна работа по разработване на плана и мислене за обкръженията.

Например: Този проект дава време и възможност да помислим заедно затова, как да различаваш хората, които внасят добро в живота ти от тези, които могат да ти навредят; как да си намериш приятели и да ги задържиш за дълго време; как да си намериш интимен партньор и да се чувствате добре заедно. Това ще отнеме време за подготовка. Ще се виждаме всеки.....и ще мислим заедно по 30 минути. Това са правилата – какво мислиш, ще се справим ли? Тези разговори са между мен и теб. Аз ще обсъждам това, което си решил, но няма да издавам неща, които си ме предупредил да не казвам на други хора. Как си представяш работата ни заедно?

2. Гарантирайте включването на детето със свое мнение и опит чрез:

- достатъчно време на детето да задава въпроси и изказва мнения за своя личен проект за живота и как той да се случва.
- използване на различни формати на обучение. Например, можете да направите упражнения в група и да улесните комуникацията между участниците в нея.
- задавайте въпроси, които да помагат на юношата да осмисля опита си.

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА. НБУ

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Например: Как различаваш, кога някой ти е гадже и кога приятел? Как си представяш идеалната връзка? Какво според теб ти можеш да дадеш в тази връзка? Какво очакваш от другия? Всичките ли твои очаквания са реалистични? Какво мога да променя, за да общувам по-добре? От какво се страхуваш, когато се доверяваш на друг човек?

3. Гарантирайте, че детето е основният автор на плана си:

- Записвайте мнението му в личния проект за живота.
- Премисляйте внимателно идеите на младежа, не бързайте да мислите вместо него.
- Поощрявайте младежа, не го обезсърчавайте.
- Поискайте съгласието му личният му проект да се представя на срещи на екипа.
- Не коригирайте личния проекта без съгласие на младежа.
- Дайте възможност на младежа да избира методи за разработване на проекта му - рисунки, карти
- Дайте възможност на младежа да обсъжда личния си проект си с други хора, с хора от общността

Например: “Добре, видяхме, че досега ти преди всичко си се разочаровал от този човек. Бил си лъган, а може би и използван. Все още ли смяташ, че той ти е приятел? Все още ли искаш той да бъде поканен, за да обсъждаш с него своя проект за живота ти? Смяташ ли, че можеш да разчиташ на неговата подкрепа? Има ли други хора, които могат да ти помогнат повече дори и да нямате толкова много общи преживявания?”

4. Гарантирайте, че написаното в личния проект ще се изпробва в живота

- Не казвайте, че проектът е невъзможен.
- Не обезценявайте, а приемайте идеите на младежа и се отнасяйте сериозно към тях.
- Проверявайте с партньорите реалистичността на целите и стъпките в личния проект на младежа.
- Проследявайте дали са обсъдени или проверени в реалността идеите на проекта.
- Проследявайки кой е отговорен за реализирането на всяка дейност от проекта и търсете тази отговорност от посочения в планираните стъпки човек.

101

“This meeting was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

“The content of this product represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.”

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

- Застъпвайте се за личния проект на младежа.
- Обсъждайте застъпничеството по личните проекта на младежите в екипа, преди да пристъпите към действия.

V. Заключение

Методологията дава насоки, а не изисква следване на съдържанието ѝ. Тя кани участниците в проекта, както и други хора, които работят с деца и младежи, да създават и развиват свой стил в процеса на помагане. Основна задача на методологията е да помогне на специалистите да се почувстват по-сигурни в работата си и с това да станат онези важни за младите хора възрастни, които са им позволили да мечтаят, които са ги окуражили да превръщат мечтите си в реалност и които са ги подготвили за това.

Библиография:

За нашите деца (2018). *Насоки за сигурна семейна среда*. Изтеглено на 5 ноември 2018 <http://priemidete.org/items/629/Nasoki-za-sigurna-semeina-sreda.html>

Атанасов, Н. (2017). *Теории за психичното развитие в психоанализата*. Издателство на Нов Български университет.

Маркова, Г. (2017). *Сигурността в отношенията – устойчива инвестиция в интеграцията на изключени общности*. В Стоп кадър : Юбилеен сборник в чест на професор Людмил Христов. София: Нов български университет.

Минчева-Ризова, М. и Ризов, И. *Образователен подход „Умения за живот“: Развитие на личностни и социални умения в училище*. С.: УНИЦЕФ, 2002.

Михова, З. (2012). *Емоционални процеси в семейството и системна терапия*. Издателство Стено.

Петрова-Димитрова, Н. (2017). *Въведение в резиланса. Проект „Укрепване на силните страни на детето за превенция на насилието“*. Институт за социални дейности и практики. Изтеглено на 5 ноември 2018 от [1514967334-introduction-to-resiliencebg.pdf](https://www.knowhowcentre.nbu.bg/files/1514967334-introduction-to-resiliencebg.pdf)

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

Bauminger, N., Finzi-Dottan, R., Chason, S., & Har-Even, D. (2008). *Intimacy in adolescent friendship: The roles of attachment, coherence, and self-disclosure*. Journal of Social and Personal Relationships, 25(3), 409-428. - Avoidant and anxious attachment had an indirect affect on intimacy, and were mediated by coherence and disclosure.

Browne, K. (2009). *The risk of harm to young children in institutional care*. London: Save the Children.

Buchholz, E. S. & Mishne, J. M. Eds. (1994) *Group Interventions with Children, Adolescents, and Parents: An Ego and Self Psychological Approach*. Northvale, NJ etc., Jason Aronson.

Gilligan, R. (2018). *The untapped potential of 'work' for looked after young people – challenges and opportunities*. Department of Education public seminar, 23 April 2018.

Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E.L., Target, M. (2002). *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. New York; Other Press.

HM Government (2015) *Care Leaver Strategy: A Cross-Departmental Strategy for Young People*

Kaufman, G and Flanagan M. (2015). *A psychologically "embedded" approach to designing games for prosocial causes*. Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 9(3), article 1.

McNeely, C., & Blanchard, J. (2010). *The teen years explained: A guide to healthy adolescent development*. Jayne Blanchard.

Morse, Amyas (2015) National Audit. Great Britain National Audit Office.
<https://www.nao.org.uk/report/care-leavers-transitions-to-adulthood/>
<https://www.parentingscience.com/social-skills-activities.html>

Ozer, E.J. (2007). *The effects of school gardens on students and schools: conceptualization and considerations for maximizing healthy development*. Health Educ Behav. 34(6):846-63.

Schippers, M., van de Pol, P., Ruijter de Wildt, L., Thys, K., Krogshøj Larsen, M., Massoumi, Z., Rozumek, M. (2016). *Алтернативна семейна грижа. Наръчник за*

Address: 1142, Sofia; Han Krum 38A Str.

Phone: +359 2 403 20 30

E-mail: info@knowhowcentre.org

Web: www.knowhowcentre.nbu.bg

персонал, работещ с приемаци семейства и непридружени деца, живеещи в приемаци семейства. Nidos, Maliebaan.

Полезни ресурси

Българска Асоциация по Семейно Планиране - <http://www.safe sex.bg>

Кратки видеоклипове за младежи относно сексуалното и репродуктивно здраве - <https://loveguide.bg>

Сдружение «Здраве без граници» - <http://hw b-bg.info/about-us/contact/>

Уикипедия - https://en.wikipedia.org/wiki/Intimate_relationship

Фондация „Международни социални служби – България“. *Проект CLIP -Care-Leavers Integration Programme - Социална интеграция и професионална реализация на младежи, напускащи домовете за деца.* Изтеглено на 5 ноември 2018 от <http://iss-bg.org/bg/clip/>

Фондация „Подарете книга“ „Училище за работа 2014,2015“ „Училище за работа 2016, 2017: в екип“ . Изтеглено на 5.11.2018 от <http://www.podaretekniga.org/>

Domestic Abuse Intervention Programs - <https://www.theduluthmodel.org/wheels/>

Office of Adolescent Health - <https://www.hhs.gov/ash/oah/tag/index.html>

TriveWorks - <https://thriveworks.com/>

